

זה השער לש'

לשח זחורית

הגהות והערות על טסח הזוהר.
עם גורסאות חדשות
מכת"י, דפוסים ישנים,
ומפרשי הזוהר.

על זהר ח"א

דפוס א' ע"א – נ"ט ע"א

הקדמה ופרשת בראשית

תיקוני טעויות שנפלו בהדפסה, בגין תקלה טכנית.

"לשון זהרית" – עמ' ג' עמודה א'.

בד"ה אנפוי דיו"ד וכו' נשמט הציור הנכון של הצ' וצריך להיות כך:
אנפוי דיו"ד מהדר לאחורה כגוונא דא צ'.

שם.

בד"ה ולא אתהדרו וכו' נשמטו הציורים הנכונים של הצ' בד"ה גופו ובהמשך
הקטע וצריך להיות כך:
ולא אתהדרו אנפין באנפין כגוונא דא צ'. כ"ה בוילנא. אך בליוורנו (ב"ד)
נדפסה הצ' באופן זהה לצ' הקודם כך: צ' ולכאורה זה שיבוש. וכו'.

שם.

בד"ה אסתכל לעילא כגוונא דא וכו' נשמטו שני הציורים של הצ', וכך צריך
להיות:
אסתכל לעילא כגוונא דא צ' אסתכלת לתתא כגוונא דא צ'. כ"ה בוילנא
וכו'.

עמ' ד' עמודה א'

בקטע המתחיל "ועי' בשער הכוונות". נשמטו הציורים וכך צ"ל:
שהעתיקו הציורים מהכת"י עצמו וכך הוא שם: צ' צ' וכתבו שם וכו'.

עמ' ל"ח עמודה א'

אחרי המילים "זו הטבלה המודפסת בדפוסינו וכ"ה גם בדפו"ר". נשמטה
הטבלה, וזו היא:

מבש	עוי	מיץ
גר	וזה	יצד
דעב	זדו	היי
לקה	שוה	ונק

זה השער לך

לשון זהורית

הגהות והערות על נוסח הזהר

עם גירסאות חדשות
מכת"י, דפוסים ישנים,
ומפרשי הזהר

על זהר ח"א

דפים א' ע"א - נ"ט ע"א

הקדמה ופרשת בראשית

מבין

מפיקים נגה

ל"ג בעומר תשע"ט

בני ברק

כל הזכויות שמורות © למכון "מפיקים נגה"

© זכויות עיצוב השער שמורות.
תמונת השער: עיבוד משער הזוהר בדפו"ר מנטובה שי"ח.

כל הערה והארה יתקבלו בברכה במייל:

MFIKIMNOGA@GMAIL.COM

עיצוב ועימוד:

בראשית

058-3227375

הקדמה

הטעויות הרבות בזהר שבדפוס, ושינויי הגירסאות שבזוהר.

כידוע ספר הזהר במהדורות המצויות, סובל מטעויות דפוס רבות מספור. זאת ועוד, גם בדפוסי הזהר הישנים, אין דפוס מושלם, אלא המעלות שישנם בזה אינם בזה, וכן להיפך. ועי' במה שכתבנו בענין זה בקונטרס "הקדמת הזהר - עם כל שינויי הגירסאות מדפוסים ישנים מדוייקים", ל"ג בעומר תשע"ו. בהקדמה ובמבוא, ובעמודים 48-56.

בקונטרס הנוכחי "לשון זהורית" הבאנו את הגירסאות השונות שבמהדורות הזהר שבדפוס, ובמפרשי הזהר. וקצת מכת"י של הזהר. והערנו על טעויות ושיבושים. כמו כן עמדנו על השתלשלותם של הטעויות בדפוסי הזהר המאוחרים. תשומת לב מיוחדת הוקדשה לפיענוח הסוגריים הרבים הנמצאים בספר הזהר שבדפוסים שלנו, לגלות מקורם, ולהבין את פישרם.

מעיון בקונטרס ניתן להיווכח עד כמה שינויי הנוסחאות במהדורות הדפוס של הזהר רבים הם ומגוונים, ומשמעותיים מאוד להבנת דברי הזהר. וכן יש בו מדגם מייצג על עושר הגירסאות המיוחדות שמצויות בספרי מפרשי הזהר. כל זאת מדגיש את הצורך בהכנת מהדורה חדשה ומתוקנת של הזהר עם ציון כל שינויי הנוסחאות, מלאכה שלא נעשתה עד עתה.

אנו במכון 'מפיקים נגה' שוקדים על מלאכה גדולה וענקית זו, ומקווים שחפץ ה' בידינו יצליח. דוגמא לזהר המתוכנן במהדורתנו, ראה בקונטרס "הקדמת הזהר" הנ"ל בעמ' 45.

אופיו של החיבור.

קונטרס זה אשר אני נותן לפניכם היום, לא חובר מלכתחילה בצורה שיטתית ועקבית. אלא הורתו ולידתו תוך כדי גירסת'י בזהר, כאשר היה נראה לי כי יתכן וטעות דפוס יש כאן, אזי בינתיים בספרים, הן בספרי הזהר שבדפוסים הישנים, והן במפרשי הזהר, ואת אשר מצאתי העליתי בקצרה על הכתב.

משום כך, אין כאן חיבור מושלם בעל אופי אחד. כי כאשר היו עיתותי ביד, עשיתי חיפוש מחיפוש בכל הדפוסים וספרי המפרשים עד אשר נחה דעתי. אך כאשר אצה לי

הדרך, בדקתי את חלקם בלבד. ויש שמחוסר פנאי לא הערתי אף על טעויות דפוס נדרשים והכרחיים. כי כאמור לא נכתבו הדברים מעיקרא לשם 'חיבור', ובוודאי שלא על מנת לפרסמם ברבים.

ברבות הימים נוכחתי כי קובץ על יד ירבה, ונצטברו בידי הערות רבות אשר יכולות להועיל הרבה לכל גורסי ולומדי הזוהר, לכן אמרתי אל ליבי לא עת כנוס, אלא מיגו דזכאי לנפשאי, אזכה לאחריני.

עברתי שוב על הכתובים, והשתדלתי לבדוק מחדש את הדברים במקורם, לתקן את הטעון תיקון, ולשפר ניסוח, ולהוסיף מקורות נוספים. אך עדיין הדברים רחוקים מן השלימות, כי יסודם של דברים כאמור לעיל בכתובה מהירה תוך כדי גירסא, ומסתבר שישנם עדיין אי אלו טעויות, וחוסר דיוק, ובודאי לכלל שלימות לא הגיעו.

אך קיימתי בעצמי את הכלל 'מן הזהירות שלא להזהר יותר מדי', ואילו הייתי ממתין עד שאפנה לעשות מלאכה יסודית ומושלמת, מסתבר שחיבור זה היה נשאר גנוז באוצרותי ימים רבים. ודי בהתנצלות זו.

למרות האמור לעיל, מן המותר לציין שגיעה גדולה ועצומה היתה לי בבדיקה וחיפוש הגירסאות בדפוסים ישנים ומטושטשים, ובליקוט הגירסאות מתוך ספרי המפרשים, וכן בהבנת השתלשלותן של הטעויות, ומציאת המקורות הראשוניים לשינויי הגירסא מדפוס. לפיכך אדם אוסר את שלו, לבל ישתמשו בזה להדפיס זהר מוער ומתוקן. אבל לצורך לימוד ועיון ניתנת בזה רשות לכל דורש, להעתיק או לצלם. וכן לצטט גירסאות וביאורים, ובלבד שיביא את הדברים בשם אומרם.

כללים למעיין.

א. ההערות והציונים (וכן הנוסח ב'חיבור המתחיל') מתייחסים לדפוס וילנא - מהדורת הזהר הנפוצה.

ב. אין להסיק מכך שלא ציינתי שגירסת דפוס אלמוני או מפרש כל שהוא, שונה מגירסתינו, - שאכן כך הוא. כי כאמור לעיל לא בכל מקום בדקתי את כל המקורות.

ג. יוצא מן הכלל דלעיל, גירסאות ה'דרך אמת'. שבכל מקום בדקתי אם גירסתו שונה. ואם לא ציינתי בזה כלום, הרי שאין שינוי בגירסתו.

ד. גירסאות מדפוסים זהר שונים, או ממפרשי הזהר, שהובאו כבר בפי' המתוק מדבש, בדרך כלל לא הבאתים.

ה. גם במקומות שהיה נראה לי כמעט בבירור שישנה ט"ס, אם לא מצאתי לכך מקור

כל שהוא, לא הערתי על כך. כי יראתי להציע תיקונים מדעתי.

ספרים, ומקרא.

מן הראוי היה להסביר מדוע בחרנו להתייחס לדפוסי זהר מסוימים בלבד, ומאיך להתעלם מהרבה מהדורות דפוס אחרות, אלא שקצר כאן המצע מהשתרע. רק זאת אומר שחקרנו ובדקנו את טיבם של כל מהדורות הזהר שבדפוס, והגענו למסקנה, שבחלקם שינויי הנוסח הם טעויות דפוס גרידא, ואילו בחלק מהם המגיהים או המדפיסים שינו את הגירסא מסברא, ללא כל מקור מוסמך. לפיכך בחרנו רק בדפוסים שנוסחתם מבוססת על כת"י מהימנים, או על הגהות גדולי הדורות.

מנטובה - דפו"ר של הזהר. שנת שי"ח.

קרימונה - דפו"ר של הזהר. שנת ש"כ.

דפו"ר - שם כולל לשני הדפוסים הנ"ל, מנטובה וקרימונה.

ד"א - ספר 'דרך אמת', ונציה, תי"ח. והוא תיקוני גירסא בזוהר, יו"ל ע"י הרמ"ז ור"י חמין, מיוחס לאריז"ל.

זולצבאך - זהר דפוס זולצבאך, תמ"ד.

אמ"ד תע"ה - זהר דפוס אמשטרדם תע"ה, נדפסו בו תיקוני הדרך אמת על הגליון, ומלבדם אין שינויי נוסח ממקורות נוספים.

קושטא - זהר דפוס קושטא, תצ"ו.

אמ"ד-רש"ב - זהר דפוס אמשטרדם שנדפס ע"י רבי שלום בוזאגלו בעל ה'מקדש מלך'. בדרך כלל היה למראה עיני מהדורת אמ"ד תקס"ה, והיא זהה למהדורה הראשונה שנדפסה ע"י הרש"ב, באמ"ד תקל"א. (במקומות מסויימים ראיתי את מהדורת תקל"א או תקמ"ט וציינתי זאת בפירושו).

ליוורנו-דפו"ר - זהר דפוס ליוורנו תקנ"א.

ליוורנו - זהר דפוס ליוורנו, תרי"ח (נפוץ במהדורת צילום). וכאן המקום להעיר כי במהדורת הצילום הנפוצה שלו, עשה המו"ל שינויים רבים בגוף הזהר, ואת חלקם לא מצאתי בשום אחד מדפוסים הזהר, או באחד ממפרשי הזהר. לכן בדרך כלל לא הבאתי את הגירסאות המחודשות שלו [אך יש שטרחתי לציין את המחיקות שלו שנעשו בצורה מקצועית, ומטעה את המעיין לחשוב שכך נדפסו הדברים במקור].

ליוורנו (ב"ד) / **דפוסי ליוורנו** - ליוורנו ב' הדפוסים הנ"ל.

כל הדפוסים - דפו"ר, זולצבאך, קושטא, אמ"ד-רש"ב, ליוורנו (ב"ד), וילנא.

שמ"ר - שער מאמרי רשב"י להאריז"ל.

אור"י - ספר 'אור יקר' פירוש הזהר להרמ"ק. (בסתמא הכוונה שכך הגי' בזהר שנכתב מסביבו פירוש האור יקר. אלא א"כ כתבתי בפירוש שכ"ה בפירוש האור יקר - דהיינו שכך גורס בפירושו).

כתב פז - פירוש הזהר לרבי שמעון לביא, דפו"ר ליוורנו תקנ"ה.

אמרי בינה - פירוש קצר על הזהר לרבי יששכר בער. דפו"ר פראג שע"א. נדפס אח"כ בשולי זהר זולצבאך תמ"ד. מעט מפירושי הקצרים הובאו בדפוס הזהר הבאים בהגהות שעה"ג בלי לציין את שמו.

יודעי בינה - פירוש קצר על הזהר. תחילתו חובר ע"י ר"י חמיץ, והמשכו ע"י הרמ"ז. נדפס בתוך ספר 'אור נגה' ונציה, תי"ח.

שעת רצון - פירוש על הזהר לרבי שלמה הכהן שאלוניקי תק"פ.

יחל אור / גר"א - פירוש הגר"א על הזהר.

אדרת אליהו - פירוש על הזהר לרבי אליהו בעל שם מלואנ"ץ. (מביא מפירוש הרמ"א על הזהר). ירושלים תשנ"ח.

אספקלריאה מאירה - פירוש על הזהר לרבי צבי הירש הלוי הורוביץ. פיורדא תקל"ו. מדפוס ליוורנו תקנ"א והלאה הובאו בהגהות שעה"ג פירושים קצרים ממנו, וחתומים ב'א"ם' או 'א"מ'.

אור החמה - פירוש הזהר לרבי אברהם אזולאי. בדרך כלל הכוונה למהדורת פרמישלא תרנ"ו.

אזה"ל - ספר 'אור הלבנה' לרבי אברהם אזולאי, תיקוני נוסח בזהר.

זהרי חמה / רא"ג - ספר 'זהרי חמה' פירוש על הזהר לרבי אברהם גלאנטי. בדרך כלל הכוונה לרא"ג שנדפס בתוך ספר 'אור החמה' הנ"ל.

רמ"ז - פירוש הרמ"ז על הזהר (בדרך כלל ציינתי אם כוונתי לפי' הרמ"ז הנדפס עם ה'מקדש מלך' בשולי זהר ליוורנו תרי"ח. או לפי' הרמ"ז שיו"ל ע"י הרב נחום, מכון קול בטחה, תש"ס - תשס"א).

מק"מ - ספר 'מקדש מלך' להרש"ב. בד"כ הכוונה למהדורה שנדפסה בשולי זהר ליוורנו תרי"ח.

מתוך - זהר מהדורת מתוך מדבש.

ניצוצי יעב"ץ - הגהות היעב"ץ על הזהר, מהדורת הרב בומבך, י-ם תשע"ז. (הגיע לידי רק בסוף עריכת הקונטרס).

כת"י מינכן בוריה - מס' 217. משנת רצ"ז.

כת"י קימברידג' - 71951

בתפילה שלא תצא תקלה מתחת ידינו, ונזכה לערוך את ההערות המצויות בידינו על כל הזהר, ולהתחיל בהוצאה לאור של ספר הזהר במהדורה חדשה בנוסח מוגה ומתוקן עפ"י כתבי היד, דפוסים ישנים, ומפרשי הזהר, עם הערות על שינויי הנוסחאות.

ונזכה לגאולה שלימה ברחמים בזכות ספר הזהר כנזכר ברע"מ (ח"ג דף קכ"ד ע"ב), ותהא תורתו של רשב"י הקדוש מגן לנו, וימליץ טוב בעדינו אמן כן יהי רצון.

ערב ל"ג בעומר תשע"ט

מפעל הזהר – מכון מפיקים נגה.

לשון זהורית

ח"א. הקדמת ספר הזהר

דף א' ע"א

ואינון חמש אקרון ישועות ואינון חמש תרעין.

כ"ה בכל הדפוסים ומפרשי הזהר. אך העטרת צבי תיקן: 'חמשין תרעין'. ומשום שכ"ה בזה"ק (פנחס) ח"ג דף רל"ג ע"ב. אמנם עי' היטיב במש"כ כאן המפרשים, וכן יעויין במש"כ בשמ"ר על הזהר כאן בנוסחה השניה, ולפי דבריהם אין הכרח לשנות הגי'.

והנה בשמ"ר בד"ה 'אחר שכתבתי כל זה', כתב: "ואינון חמשין תרעין כל שער כולל עשר ונקראים ישועות". ומזה נראה שגורס "חמשין". אלא שזה נסתר מיניה וביה כי ממש"כ: "כל שער כולל עשר", על כרחך שהם חמשה תרעין.

אמנם מצאתי בהדרת מלך אמ"ד תקכ"ו שמצטט דברי השמ"ר (והוא קדם לדפו"ר של שמ"ר -סלוניקי תרכ"ב) בנוסח זה: "ואינון ה' תרעין כל שער כלול עשר". ואולי היה כתוב בכת"י חמש' והמדפיסים במקום לפותרו 'חמשה' פתרו 'חמשין'. אלא שבדקתי בארבע כת"י של שמ"ר, וכן התברר לי שהוא בכת"י מהרח"ו עצמו: "ואינון חמשין תרעין".

וראה בשמ"ר אחרי הנוסחא השלישית בד"ה 'אמר שמואל עוד כתב הרב זלה"ה במקום אחר' שכתב: "ולפיכך נקראים חמשה אלו ישועות ונקראים חמשה תרעין כי חמשים שערי בינה כל אחת כלולה מעשר .. והם חמש שערים". [וכ"ה בכת"י של שמ"ר 'ולפיכך נקראות ה' אלו ישועות ונקראות ה' תרעין כי חמשים שערי בינה כל אחת כלולה מי' ..והם ה' שערים"]. וצריך ישוב.

א' ע"ב

דא יום השבת דאיהו דוגמת ארץ החיים (שהוא עולם הבא עולם הנשמות עולם הנחמות).

בדפו"ר לא ממוסגר. מוסגר בדפוס קושטא. באור"י ובאוה"ל כתבו שזה הגהה מבחוץ.

אלעזר בני.

באור"י (-בזהר) וכן באור החמה בתוך פירושו, הגירסא 'אלעזר ברי'.

עד דיעלון בך אוכלסך לתתא ודא.

בדפו"ר וקושטא ליתא למילת 'לתתא'. והד"א על אתר לא העיר כלום, אך בסוף ספר דרך אמת בדברי ההסבר של הרמ"ז להגהות של הדרך אמת, כתב: "זו אף זו

ולגירסת 'בשמו' לא מובן מה שייך להקשות שהפסוק יאמר 'לכלם בשמו יקרא' - בלשון יחיד, כשהדברים מתייחסים על "כולם". ואדרבה מתאים דווקא הלשון לכלם 'בשם' יקרא.

ועי' בפירוש המתוק' שמחמת קושי זה נדחק בפירושו וכתב כך 'דא"כ בשמו מבעי ליה - שא"כ היה צריך לכתוב 'לכל אחד בשמו יקרא'. כלומר שהקושיא היא לשנות את כל נוסח הפסוק במקום 'לכלם בשם יקרא' 'לכל אחד בשמו יקרא'. וכמובן הדברים דחוקים.

אך לפי הנ"ל שנוסח הזהר הוא דא"כ 'בשמות' מבעי ליה. הדברים ברורים ופשוטים, והקושיא מובנת שבוודאי יותר מתאים "לכלם בשמות יקרא" - לשון רבים על רבים.

[נראה באור החמה שהביא בד"ה עוד מצאתי גליון "ומ"ש אי תימא דקרא לון בשמהתהון לאו הכי. פי' דא"כ היל"ל לכולם שמות יקרא". וזה מעלה חשד שגירסת קושטא מקורה בגליון הנ"ל שנכתב כפירוש על דברי הזהר וצ"ע].

ב' ע"ב

מ"ט ז' איהי אתיא י' דשמא קדישא.

בוילנא הנו"ן בצורת צ' בלי היו"ד שעל גבה. אך בדפ"ר, זולצבאך, קושטא, אמ"ד -רש"ב, וליורנו (ב"ד), נו"ן רגילה.

אודיע דרך ומראה האופניים וסדר"י ברורין אשר בהם סדורות הגהות הספר הזה.. עוד שם שורה כ"ה היה כתוב 'אוכלוסך ודא' וחסר מלת 'לתתא' ויושם 'אוכלוסך לתתא ודא'. ופלא שזה נשמט מגוף הספר בדרך אמת כאן. מקור גירסתינו מאמ"ד-רש"ב. וכ"ה באור"י ובאוה"ל. בליורנו (ב"ד): 'אוכלוסך (נ"א לתתא) ודא'.

ב' ע"א

שתיקה דילי בנא מקדשא ..ובנא מקדשא.

בדפ"ר: 'בנה' 'ובנה'.

מאי בשם יקרא אי תימא דקרא לון בשמהתהון לאו הכי הוא דאם כן בשמו מבעי ליה אלא בזמנא וכו'.

בדפ"ר תיבות 'דאם כן בשמו מבעי ליה' ליתא. וכן ליתא באור"י (כרך א' עמ' י"ז) וכן מוכח מתוך פירושו שם ובעמ' י"ט, שאינו גורסם. מקור ההוספה בדפוס קושטא. אלא ששם ובאמ"ד-רש"ב ובליורנו (ב"ד) הגירסא: 'דא"כ בשמו' מבעי ליה' -דהיינו 'בשמות' מבעי ליה'. וגירסת וילנא "בשמו" הוא ט"ס, שנשמט להם המקף העליון.

אלא שטעות דפוס זאת משבשת לגמרי את הבנת דברי הזוהר כאן. משום שדברי הזהר מוסבים על הפסוק שהביא שם לעיל 'המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא'. וע"ז אומר 'אי תימא דקרא לון בשמהתהון, לאו הכי הוא, דאם כן בשמו מבעי ליה'.

אנפוי דיו"ד מהדר לאחורה כגוונא דא ז.

בדפו"ר: כגוונא דא ז' והנדפס אצלינו (צדי"ק שהיו"ד שלה הפוך) הוא תיקון ד"א. (וכ"ה בזולצבאך ובקושטא).

ולא אתהדרו אנפין באנפין כגוונא דא ז.

כ"ה בוילנא. אך בליוורנו (ב"ד) נדפסה הצ' באופן זהה לצ' הקודם כך: צ ולכאורה זה שיבוש. והנה בדפו"ר הגירסא: כגוונא דא ז' (-כפי גירסתם לעיל). והד"א הדפיס כאן ראש של צ' כפי שהוא בוילנא. בזולצבאך הוא כבדפו"ר. בקושטא נראה כבוילנא [אך לא ברור אם כ"ה במקור, או שהוא תיקון מאוחר בכת"י]. באמ"ד-רש"ב נראה כבוילנא. ובאור"י בזהר כבוילנא. ועי' היטיב בכל אריכות דבריו בפירושו (כרך א' עמ' כ"ד). [באור החמה פרמישלא תרנו' כבוילנא. אך באור החמה דפו"ר י-ם תרל"ו יש כאן ציור מוטעה, וא"א לדעת מה היה בכת"י בגופו. ובזהרי חמה ונציה ת"י לא ברור].

אסתכל לעילא כגוונא דא ז' אסתכלת לתתא כגוונא דא ז'.

כ"ה בוילנא, ונראה שהשינוי ביו"ד הימנית עצמה אם נוטה כלפי מעלה או כלפי מטה. בדפו"ר ליתא לצורות הצ' לא הראשונה ולא השניה. בזולצ' בראשונה י' במקום הצ' שאצלינו, ובשניה ליתא כבדפו"ר. בקושטא בראשונה נראה צ' רגיל, ובשניה ליתא כבדפו"ר. וכן הוא באמ"ד-רש"ב וליוורנו (ב"ד). באוה"ל תיקן בשניהם י'. באור"י

בזהר הגירסא "אסתכלת ז' לעילא כגוונא דא יוד אסתכלת לתתא כגוונא דא" ועי' היטיב בציורים שם (שם עמ' כ"ג) ובפירושו (שם עמ' כ"ד-כ"ה).

ועי' היטיב בזהרי חמה שמתוך פירושו נראה שגורס כבדפו"ר 'כגוונא דא' ו'כגוונא דא' ללא ציור ותוספת. ומפרש שזה חוזר על שני הציורים דלעיל כלומר אסתכל לעילא כגוונא דא - הכוונה לציור שלעיל ש'אנפוי דיו"ד מהדר לאחורא'. ואסתכלת לתתא כגוונא דא - הכוונה לציור של 'אנפין באנפין'. ובשניהם זה הולך על היו"ד, דו"ק היטיב בדבריו שם, כי זה פירוש נפלא.

ועי' בשמ"ר שכתב "...כי היו"ד שבה מחזרת פניה לאחור מן הנון ואינה מסתכלת בה וכן הנו"ן עצמה אינה מסתכלת ביו"ד אלא הופכת פניה למטה וזהו אסתכל לעילא כגוונא דא ז' אסתכלת לתתא כגוונא דא ז' ". דהיינו שגורס בכגוונא הראשון י' ובשני נ', ומדויק היטיב לפי"ז שינוי לשון הזהר שבראשון אומר 'אסתכל' - לשון זכר. ובשני 'אסתכלת' - לשון נקבה. והכוונה על אותו הציור דלעיל של הצדי"ק שהיו"ד 'מהדר אנפוי לאחורא', וע"ז אומר שהיו"ד מסתכל למעלה והנו"ן למטה. ועוד עיי"ש בשמ"ר פירוש השני.

וע"ע שם בהשמטה שהביא המהרש"ו שכתב "...ולכן צורתה היא שתי יודי"ן ונו"ן פשוטה תחת היו"ד השנית ולא כמו שכותבין קצת סופרים צורת י' אחת ונו"ן

אחת ... ונמצא כי השתי היודי"ן יהיו הופכות פניהן זו מזו".

ג' ע"א

מה תהא עלייהו דאינון נפילין.

(כ"ה גם בהגהת הד"א כאן. אך יתכן שזה ט"ס כי אין זה עיקר מה שבא להגיה). אך בדפו"ר, קושטא, וליוורנו (ב"ד), ובאוה"ל, ובאור"י, הגירסא "נפילין" וברור שכצ"ל. וכ"ה בשמ"ר, אלא ששם הגי' "דאינון בנפילין".

את כ' מעל כורסי יקריה אזדעזעת ואמרה קמיה.

באוה"ל מחק מילת אזדעזעת, וכן הוא באור"י. ובאור"י: 'אמרה' קמיה, ולא 'אמרה'.

ועי' בשער הכוונות בדרושי תפילין דרוש ב' שכתב על כתיבת צורת האותיות "באות צ' כולם יהיו שני ראשים כעין שני יודין והימיני יהיה כעין י' הפוכה לאחריה, ושמאלי כעין נון כפופה למטה, ויוד ישרה על ראש הנון כפופה". ועי' בספר שער התפילה (שהוא שער הכוונות המקורי שבעריכת מהרח"ו. בהוצאת אהבת שלום) שהעתיקו הציורים מהכת"י עצמו וכך הוא שם: צ' וכתבו שם בהערה ששניהם בכת"י, ונראה שעשה מהרח"ו את הצ' השניה כי בה מודגש יותר הצורה של נון בפנ"ע ועליה יו"ד, דו"ק היטיב.

עאלת את ז' אמרה ליה רבון עלמא.

בזולצבאך (עמודה ט"ו) 'את ז' קמיה אמרה ליה'. באור"י ואוה"ל: 'אמרה קמיה'.

דל"ת איהן מסכנא.

בדפו"ר, קושטא, וליוורנו (ב"ד) ובאור"י, ושמ"ר, הגירסא: איהן (וגירסא זו נשמטה מה'סולם' ב'חילופי נוסחאות' שלו).

[ויתכן שכוונת האר"י לדרוש לשון הזוהר דלעיל "נ' איהי אתיא י' דשמא קדישא רכיב עלה" שזה לא הולך על היו"ד הימני, כי בזה לא יוצדק הלשון רכיב עלה. אלא הולך על היו"ד השמאלי. ומזה למד שצריך דווקא נון שלם עוד לפני היו"ד, וע"ג יו"ד דו"ק היטיב. וכן לפי"ז מובן יותר לשון הזוהר (כפי גירסת השמ"ר הנ"ל): אסתכל לעילא כגונא דא י' אסתכלת לתתא כגונא דא נ'. ודו"ק].

גימ"ל גמול לה טיבו.

בדפו"ר קושטא וליוורנו אור"י ושמ"ר הגירסא: גמול (וגירסא זו נשמטה מה'סולם' ב'חילופי נוסחאות' שלו).

ופירוש המתוק והציור שלו, לא זכיתי להבין. וכתב שמקורו מהרא"ג, אך דבריו לא מתאימים כלל לפי הרא"ג שבזהרי חמה הנ"ל.

לשון

הקדמת הזהר ג' ע"א - ג' ע"ב זהורית ה

עאלת את ב' אמרה ליה רבון עלמא.

באור"י ואוה"ל: אמרה קמיה. והובא ג' זו בזולצבאך.

ג' ע"ב

יהיבתא לאת ב"ת נבזבזא.

כ"ה גם בקושטא. אך בדפו"ר ואור"י הגי' יהבית (וגירסא זו נשמטה מה'סולם' ב'חילופי נוסחאות' שלו).

נבזבזא דיהב לעבדן.

בדפו"ר, קושטא, ליוורנו (ב"ד), אוה"ל, ואור"י הגירסא: לעבדן, וברור שכצ"ל - בלשון ארמית.

וכל עובדי דעלמא.

בדפו"ר וקושטא, ליוורנו (ב"ד), ואור"י: 'עובדין דעלמא', וברור שכצ"ל (וגירסא זו נשמטה מה'סולם' ב'חילופי נוסחאות' שלו).

אבל חמינן גו סטרי בראשית.

מקושטא ואילך נוספה כאן הערה על הגליון, על מילת "סטרי" הובאה גירסא אחרת: "סטרי". ובאוה"ל כתב שכצ"ל. וכ"ה בכתם פז, ופירש כך "כי ראה בספרי הסוד, בסוד מילת בראשית שהיה אומר הכי בלשון הזה". וכ"ה בספר אדרת אליהו בשם הרמ"א. ויש לציין שאף שהאור"י והשמ"ר גורסים סטרי, מ"מ מוכח מתוך דבריהם שמפרשים כפירושו של הכתם פז, דהיינו

שראה בספר של "סטרי בראשית" - כלומר בספר שמבאר כל צדדי הפירושים של מילת בראשית, שכתוב שם כך.

(ס"י איהו לעילא איהי לתתא).

כ"ה גם בקושטא, וכ"כ באוה"ל בשם נ"א. אך האור"י גורס 'ואיהנ לתתא' ועיי"ש פירושו בזה.

אלא ההוא מפתחא (ס"י דפתחא) בלחודי.

בדפו"ר המוסגר ליתא. נוסף בקושטא. ובאוה"ל בשם נ"א "אלא ההוא דפתחא מפתחא בלחודי". ובאור"י בפירושו כתב "אלא ההוא מפתחא בלחודי הכי גרסינן".

כדין רשים סתימאה עילאה (נ"א קדישא לגלאה) רשימו אחרא.

בדפו"ר: "רשים סתימא לגלאה רשימו", וכ"ה בשמ"ר. בכתם פז: 'סתימאה לגלאה'. בקושטא: 'רשים סתימא עילאה רשימו', וכ"ה באוה"ל ואור"י. באמ"ד-רש"ב (תקמ"ט) "סתימאה עילאה קדישא לגלאה רשימו".

ודא איהו מי וברא אלה.

כ"ה בכל הדפוסים. ובכתם פז "ורזא דא איהו מי ברא אלה".

וגם כן שמא קדישא.

כ"ה בכל הדפוסים. אך בכתם פז "ואופ" שמא קדישא.

תתאין (נ"א תנאין).

בדפו"ר הגירסא 'תנינן'. והד"א תיקן 'תתאין'. והנ"א תנאין' נוסף בקושטא.

לאילתא ואתיקר ואתקרי מלכא.

בדפו"ר: 'לאילתא ואתקרי מלכא'. וכ"ה ברא"ג. והאזה"ל הביא בשם נ"א 'לאילתא ואתיקר מלכא' וכן הובא בזולצבאך בשם נ"א. ובאור"י (שם עמ' מ"א) בזהר ובפירוש הובאה רק גירסת 'ואתיקרי'. ובקושטא חוברו שני הגירסאות יחדיו, והוא מקור גירסתינו [ויתכן שהוא ט"ס, וכוונתם היתה להביאם בתורת ב' נוסחאות].

בתלת מאה ותשעין רקיעין.

כ"ה גם בדפו"ר. וכ"ה בכתם פז, ומפרש שהוא כמנין 'שמים' (וכן הביא האור החמה בשם גליון, והמק"מ בשם המהרח"ו. וכן נדפס בהערות שעה"ג בדפוס וילנא וליוורנו בשם א"ם - אספקלאריה מאירה). והאזה"ל הביא בשם נ"א 'ושבעין' רקיעין. וכ"ה בזולצבאך בשם נ"א. ובאור"י בזהר: "ושבעין [נ"א ותשעין]". אמנם בפירושו נראה שנוקט כגירסת 'שבעין'. וכן בזהרי חמה נקט גירסת 'שבעין'.

ד' ע"ב

דחכמתא (ס"א) אתעבדין (ס"א) רקיעין.

הסוגריים ומה שבתוכם ליתא בדפו"ר, ובאמ"ד-רש"ב. נוספו בקושטא, ושם הם כתובים עה"ג בגופן של ציון המראי

שמה קדישא דאתברכא.

כ"ה בכל הדפוסים. אך בכתם פז "דאתברכא".

ד' ע"א

(ומילת מי רומז לחמישים שערי בינה וכו' עילא ותתא).

כ"ה גם בליוורנו (ב"ד). ובהגה עה"ג: "י"א שהוא גליון". והנה בדפו"ר הוא ללא סוגריים. והד"א מיסגר, וכתב שהוא מיותר. אך לא הזכיר שזה גליון. ובאמ"ד-רש"ב (תקמ"ט) בגוף הזהר לפני הסוגריים של 'ומילת מי' נדפס: "מכאן עד ותתא מיותר ו' שורות והוא גליון". בקושטא מוסגר, ללא שום הערה או כיתוב. המתוק מיסגר מלעיל "ויש אומרים דנטל קב"ה וכו'. ומקורו מהאזה"ל שכתב שמה'יש אומרים' עד 'עילא ותתא' כל זה הגה"ה מבחוק, ובאור"י כתב: "מתוך משך הלשון נראה הגהה מבחוק", ואעפ"כ פירשו עיי"ש.

ואנת קיים ונהג עלמא.

כ"ה גם בדפו"ר. אך באזה"ל כתב "נ"א ואנת קיים ונהיר עלמא". ובאור"י בזהר "ואנת קיים ונהיר [נ"א ונהיג]". ועי' בזהרי חמה שנראה שמקיים גירסת 'ונהיג'.

ולחמי בכמה דומין.

כ"ה בכל הדפוסים ובאור"י (שם עמ' מ'). ולכאורה היה צ"ל "במה", וצ"ע.

בכתם פז: "אלא בה"א". [נעי' ביהל אור שהמסדר כתב (בסוגריים) שהגר"א הגיה במקום 'אלא ביה', "בלא יו"ד". אך הרד"ל בהערה למטה כתב שכנראה כוונת הגר"א רק לפרש, ולא לשנות הגירסא].

איהו טב ועיילא לגבאי.

כ"ה כל הדפוסים (בליורנו-תרי"ח במהדורת צילום תיקון המו"ל "ועילאה" אך לא מצאתי לגירסא זו מקור). ובאור"י פירש 'ועיילא לגבאי' - 'והוא נכנס אלי'. והרא"ג פירש: 'טוב ומעולה בשבילי'.

ז' ע"ב

לההוא דרגא דלית (בה) חייך כלל.

בדפו"ר, זולצבאך, קושטא, וליורנו (ב"ד) וכן באוה"ל, ליתא למילת 'בה'. נוספה באמ"ד-רש"ב (תקמ"ט) אך ללא סוגריים.

תהון שביבין.

עי' בשער הגלגולים הקדמה ב' ז"ל "גם לפעמים יארע, שאחר שנתגלגלו יחד שלשת חלקיו, נר"ן שלו, ונתקנו כולם, כי אז יתעבר בו איזו נפש, או רוח, של איזה צדיק כנזכר, הנה כשיפטר מן העולם, יוכל להתעלות כפי בחי' הצדיק ההוא שנתעבר בו, ושם בעולם הבא יהיו שניהם במעלה ובמדרגה אחת. וז"ס מ"ש בהקדמת בראשית בספר הזוהר דף ז' ע"ב, שנפל הרשב"י ע"ה על פניו, וראה את רב המנונא סבא ז"ל, וא"ל דבההוא עלמא יהוויין שכיבין יחד, הוא ורב

מקומות, ושם נראה שמודפס בשני הסוגריים 'ט"א', וכ"ה בליורנו (ב"ד). ונראה שהכוונה לציין למקבילה בזוהר להלן בדף ט' ע"א "ומאלין אתעבידו רקיעין". וכן בדפוס זולצבאך להלן על המילים שמים מחודשים מצויין ט' א' וברור שהכוונה כנ"ל. ומה שנכפל אצלינו (ס"א) / (ט"א) על המילה 'רקיעין' נראה שהוא ט"ס.

ה' ע"ב

חד ויכולו וחד קדוש.

כ"ה בכל הדפוסים. אך בליורנו-תרי"ח: 'קידוש'. וברור שגם לפי גי' "קדוש", צריך לנקד בחיריק תחת הק' כי זה משמעות דברי הזוהר כאן, ולא כפי שנוקד בטעות במתוך בקמץ.

ו' ע"א

כף לא בעא לאסתלקא ולא תקשרא בתר (נ"א באתר).

במנטובה: 'ולאתקשרא באתר'. והד"א הגיה "בתר". בקרימונה: ולאתקשרא "בכתר", וכן הוא באור"י בזוהר ובפירוש, ובכתם פז, וכ"ה גם באוה"ל. אלא שהביא גם גירסת 'בתר' וגירסת 'באתר' בשם נ"א. בקושטא: 'ולאתקשרא בתר' וללא הנ"א. מקור גירסתינו מאמ"ד-רש"ב.

רגעא חדא אלא ביה.

בדפו"ר אלא "בה", וכ"ה באוה"ל, ובאור"י בזוהר ובפירוש. וגירסתינו תיקון הד"א.

המנונא סבא, ודי בזה". [ונראה שהוא ט"ס באריז"ל וצ"ל 'שביבין' כבזהר אצלינו וכ"ה בכל הדפוסים].

ומבואר בדברי האריז"ל שהכוונה שיהיה עם רב המנונא סבא, וכן משמעות דברי הכתם פז כאן. ולא כהמתוך שפירש שיהיה שכן עם 'מארי אולפנין'.

למלא עילאה דאיה.

בכל הדפוסים דאיה. וגירסת וילנא ט"ס.

תרעא דא יהא קדמאה לגבאי.

כ"ה גם בליוורנו. בדפו"ר וקושטא 'לגבי'. זולצבאך בשם נ"א 'לגביה', וכ"ה באוה"ל. מקור גירסתינו מאמ"ד-רש"ב.

ח' ע"ב

אמאי שדר ליה דוד ופקיד עליה לשמשא.

במתוך למעלה ולמטה: אמאי שדר "לה" דוד. והוא ט"ס [הוא עצמו בפירושו מפרש 'למה שלח דוד לאוריה'].

ט' ע"א

וכיון דאתעבידא רקיעין מנהון.

הנוסח חסר פשר, אלא שט"ס יש כאן, כי במנטובה, קושטא, וליוורנו: 'וכיון דאתעביד רקיעין'. בקרימונה: "וכיון דאתעביד רקיעין". ובכתם פז, ובאור"י [גם בפירושו], וברמ"ז 'דאתעבידו רקיעין', ולכאורה זו הגירסא המבוררת.

הא שית תיבין קראי אחרנין.

הגר"א ביהל אור מחק מילת "קראי". וכ"ה באוה"ל.

וההוא דסתים מכלא אמרו והאי קרא איהו.

בליוורנו ובאור"י, מפוסק כך 'דסתים מכלא אמרו. והאי קרא וכו'. ולפי"ז מתפרשים דברי הזהר שאותו הנקרא 'סתים מכלא' הוא שאמר את הפסוק הזה. וברור שעפי"ז יש לנקד: אָמְרו. והנה במתוך למעלה ניקד ג"כ כנ"ל, אך פוסק כך: 'וההוא דסתים מכלא' אמרו וכו'. וזה כמובן תרתי דסתרי. אלא שלמטה ניקד: אָמְרו. ופירש שהכוונה אמרו ר' אלעזר ור' אבא לרשב"י (ולפי"ז מתאים הפיסוק שלו למעלה). והנה לע"ע לא מצאתי את מקור פירושו. ובכתם פז מפורש כנ"ל שאותו הנקרא 'סתים מכלא' הוא שאמר את הפסוק הזה. (וא"כ יש לנקד אָמְרו כנ"ל). וכן כתב להדיא ש"והאי קרא איהו וכו' -אלו דברי רשב"י.

רזא חדא איהו מהאי (ס"א האי) מצרי.

בדפו"ר 'איהו האי מצרי'. והד"א תיקן: 'מהאי' מצרי. וכן הוא בקושטא וליוורנו-דפו"ר: "איהו מהאי מצרי". באמ"ד-רש"ב כבדפו"ר. ובליוורנו-תרי"ח: "איהו מאי מצרי". [בוילנא הביאו גירסת אמ"ד-רש"ב, (שהיא גם גי' דפו"ר כנ"ל) בסוגריים בשם ס"א]. והמתוך נמשך כאן אחרי ליוורנו-תרי"ח ועירבב איתה את גירסת וילנא והדפיס כך "איהו מאי (ס"א האי) מצרי", וכך יצר נוסח חדש.

לשון

הקדמת הזהר ט' ע"א - י' ע"א

זהורית

ט

אחרא אשתצי מעלמין כמה דאתמר.

משה גזיר גזר דין ואתקיימו.

כ"ה גם במנטובה. והאזה"ל גורס: 'אשתצי מעלמא'. ובקרימונה: 'אחרא אשתא דעלמא יוקיד ליה כמה'.

כ"ה בכל הדפוסים. באור"י: 'משה גזיר גזירין ואתקיימו'. וכ"ה באזה"ל בשם נ"א. [ועי' בכתם פז שלפי פירוש מיושבת גירסתנין].

כמה דאתמר כדנא תמרון.

כ"ה בכל הדפוסים. בזולצבאך 'דאתאמר', ואולי היתה כוונתם לתקן כבאזה"ל: "כמה דאת אמר".

[אוף הכי משה גזיר גזר דין.]

המתוך פירש שהכוונה כשאמר האזינו השמים והארץ, ומקורו מהכתם פז. אך האור"י פירש שהכוונה למעשה קרח שאמר אם בריאה יברא ה', ובמדרש אם לא ברא, יברא עכשיו עיי"ש].

ט' ע"ב

ואיהן ארעא כפילא.

בכל הדפוסים "ואיהן" וכצ"ל. וגי' וילנא ט"ס.

(נ"א מלכא עילאה וכו').

כל הנ"א ליתא בדפו"ר ובקושטא. נוסף בזולצבאך (בכמה שינויים שנראים ט"ס), ובאמ"ד-רש"ב נוסף ללא סוגריים ונ"א וכן במק"מ כתב ה"ג ומביא הוספה זו. בליוורנו כמצלינו. ומקור גירסא זו מהאור"י בזוהר ובפירושו. וכ"כ הרא"ג "זוה חסר מן הספר" והביא משפט זה. וכ"ה באזה"ל אלא ששם הנוסח "לרדא ולאלקאה לון" (-) ללא ה"לון" הנוסף אחרי לרדא).

ושעתא דנחית לתמן קין.

כ"ה בכל הדפוסים. ובאור"י בזוהר ובפירושו: "ובשעתא". וכ"ה באזה"ל נ"א.

י' ע"א

אתא אברהם אתקיימו.

בכל הדפוסים ו"אתקיימו וכצ"ל. וגי' וילנא ט"ס.

[ובכל מלכותם מלכותא דשליט כמה דאתמר.

המתוך פי' 'מלכות שמים'. אך בכתם פז כאן (-שאותו ציין המתוך כמקור לביאור קטע זה) כתב שהכוונה לד' מלכוון שליטין דקלי'. וכן מפורש בזוהר לעיל].

אתקיימו בקיומוהו.

כ"ה גם במנטובה, קושטא וליוורנו. אך הד"א תיקן 'ואתקיימו בקיומיהו', וכ"ה בקרימונה. ובאמ"ד-רש"ב 'בקיומיהו'.

(סתימא קדישא ולא כרעותיה).

בדפו"ר נדפס משפט זה ללא סוגריים. והד"א מחקו לגמרי וכן באמ"ד-רש"ב ליתא. בקושטא כאצלינו בסוגריים. (והמתו"ק למטה הביא גירסת הכתם פז עיי"ש).

שבבין". אך נראה שט"ס יש כאן כי לא מצאנו בשום מקום שתרגום צמידים הם שבבין, אלא רק במדבר הנ"ל שתרגום צמיד 'שבבין'.

כללא דתרין קדושין.

כ"ה בכל הדפוסים, ובאור"י ובכתם פז. ונראה שצריך לנקד "קדושין". אך בליוורנו-תרי"ח וכן הדפיס המתו"ק: 'קדישין'.

י' ע"ב

אית ליה לברכא למאריה בשעתא דפקח עינוי היך מברך.

המתו"ק כתב שחסר כאן בזוהר התשובה, והיא שמברך פוקח עורים. אמנם באור"י כאן הרי הוא כמבואר כפתור ופרח, ומפרש כך: אית ליה לברכא למאריה בשעתא דפקח עינוי - שאז יש לו לברך אלוקי נשמה ופוקח עיורים. וכעת שואל הזוהר "היך מברך" - הרי יש לו ידים מזוהמות. וע"ז עונה 'הכי הוו עבדי וכו'. וכן הוא במהרח"ו שבאור החמה, וכ"ה ברא"ג, וכ"ה בפ"י הרמ"ז שעל הזוהר.

תרנגולא קרי.

כ"ה בכל הדפוסים. אך בזולצבאך נוסף: "דהא בשעתא דתרנגולא", וכ"ה באור"י ואוה"ל וברא"ג. ובליוורנו-תרי"ח נוסף: "וכך תרנגולא קרי". וכך הדפיס המתו"ק למעלה ולמטה.

ויהא דמי לך בכל עובדא דמלכא קדישא. כ"ה גם במנטובה, ובקושטא. אך בקרימונה ואמ"ד-רש"ב, ובליוורנו-דפו"ר 'ויהא דמי לך בכלא', וכ"ה באור"י (אך גורס בעובדא). וכ"ה באוה"ל (ושם "בעובדא" ואולי הוא ט"ס). בליוורנו-תרי"ח 'בכלא', וכ"כ המק"מ 'ויהא דמי לך בכולא גרסינן'.

והנה גירסא זו מאירה כשמש בצהריים שאומר 'מאן הוא סתימא קדישא דיעביד ולהוי כמוך וכו' ויהא דמי לך בכולא'. וכעת מפרט ואומר את הזה לעומת זה: "עובדא דמלכא קדישא שמים וארץ. אבל אינון וכו' ודו"ק. (והמתו"ק כאן פירש באופן אחר, ואינו ברור).

באינון שירין ושבבין.

כ"ה בכל הדפוסים. בזולצבאך נוסף: "נ"א ותושבבין", וכ"ה באוה"ל. ובאור"י: "ותושבבין". והמתו"ק למטה הביא גירסת הרא"ג: 'שירין ושבבין'. וציין שכן תרגם אונקלוס במדבר ל"א נ' 'אצעה וצמיד' - 'שירין ושבבין'. (והנה בזהרי חמה נדפס: 'ושבבין'. ולא הביא את התרגום במדבר, אלא כתב בסתמא "ותרגום צמידים הם

לשון הקדמת הזהר י' ע"ב - י"א ע"א זהורית יא

וכן כל שעתא.

דעבד טיבו לכל בריין.

במהרח"ו שבאור החמה וברא"ג פירשו שהכוונה וכן בכל שעה שיושן, דהיינו לא רק בלילה, אלא גם אם יושן ביום. והמהרח"ו כתב לפשוט מכאן ספקו של הב"י בסי' ד' האם ישן ביום צריך נטילה. והוכיח א. 'מהלשון בכל שעתא' ב. מהמשך הזהר כאן 'הא ביממא דלא נאים' - משמע שאם נאים ביממא, בעי נטילה. וכן הרמ"ז כאן בפירושו כתב מכאן מודעא רבה להכריע במה שהסתפק הב"י במי שיושן ביום, דמוכח מהזהר דלא שנא. וכ"כ להלכה בשם המהרח"ו הנ"ל הברכ"י בסי' ד' סק"ו והובאו דבריו בשערי תשובה שם.

בקרימונה עם כל בריין.

אוניקת בנין לכלהו דלא הוו.

בקרימונה: 'לכלהו שרות דלא הוו'.

אסופי הוא ומן שוקא.

בקרימונה: 'במין שוקא'. וכך מסתבר יותר, כי זה ביאור של 'אסופי' שהוא מן השוק, ואין כאן ב' דברים.

י"א ע"א

אלא אי אמליך בקדמיתא באברהם יצחק ויעקב.

כ"ה גם בדפו"ר ובאור"י (שם עמ' צ"ב). והד"א מחק מילת 'ויעקב'. ועיי' היטיב במש"כ כאן ביודעי בינה בביאור דברי הזהר ועפ"י כתב "וואולי טעות הוא אמרו בתחלה אברהם יצחק ויעקב". בקושטא וליוורנו-דפו"ר מילת 'ויעקב' בסוגריים. באמ"ד-רש"ב (וליוורנו-תרי"ח) ללא סוגריים. ועיי' בזהר ח"ג דף ח' ע"ב שמובא מאמר זה של הזהר בדיוק. אלא ששם בדפו"ר הגירסא "אלא אי אמליך בקדמיתא באברהם ויצחק" וליתא למילת "ויעקב". והד"א הוסיפה ! וזה פלא עצום, שכאן שישנה בדפו"ר, מחקה. ושם שאינה, הוסיפה. ועיי' מש"כ בזה ב'לשון זהורית' שם.

ובשו"ת דברי שלום סי' צ"ז האריך בזה ודחה דברי מהרח"ו ופירש הזהר כאן באופן אחר. אלא שהוא יישב רק הדיוק מהמשך הלשון 'הא ביממא דלא נאים' שמיזה דייקו ג"כ המפרשים הנ"ל שהא נאים ביממא בעי נטילה, אך לא יישב את העיקר לשון 'וכן כל שעתא' וצ"ע. ומאידך ציין למקדש מלך לקמן על דף קע"ט ע"ב ד"ה 'דהא לית לך מאן דנאים בליליא בערסיה' שהביא בשם מהרח"ו להוכיח מיזה דתרתיה בעינן לילה ושינה, וכתב שם המהרח"ו שלפ"י בישן ביום לא צריך נטילה ודלא כמש"כ השו"ע. וצ"ע סתירת דברי מהרח"ו אהדדי, הן אמת שבאור החמה שם לא מובא המהרח"ו הנ"ל. והמתוך כאן פירש "כל שעתא" - שנכנס לבית הכסא, וזה דלא ככל המפרשים הנ"ל, ודלא כהפשט הפשוט בזהר, ואיני יודע מה המקור לפירושו.

אל היכל קדשך דא יצחק ביראתך דא יעקב ובעי לאכללא וכו'.

בדפו"ר: 'קדשך ביראתך דא יצחק ובעי' ותיבות 'ביראתך דא יעקב' ליתא. גירסתינו מקורה מזולצבאך, וכ"ה בקושטא. והנה בזהר ח"ג דף ח' ע"ב שכנ"ל מובא ג"כ מאמר זהר זה. גם שם בדפו"ר ליתא למילות 'ביראתך דא יעקב'. אלא שהד"א שם הוסיפם. ובאוה"ל כאן הביא גירסתינו בשם נ"א. וכן האור"י כאן גורס כגירסתנו ועי' מש"כ בזה. והמק"מ כתב 'ביראתך דא יעקב גרסין כמ"ש בפרשת ויקרא'. ועי' עוד במש"כ בלשון זהורית שם.

ועינוי אסתלקו מלמחמי.

בדפו"ר וקושטא וליוורנו למחמי. מקור גירסתנו מאמד"ד-רש"ב תקמ"ט (-וכן תוקן בלוח הטעויות בסוף הספר בדפו"ר תקל"א).

דההיא מרגלית נפקא כנהירו דשמשא מנרתקה.

כ"ה בכל הדפוסים. ולכאורה מוכח מיניה וביה שצ"ל 'דההיא מרגלית נהא כנהירו דשמשא נפקא מנרתקה'. דו"ק, אמנם בדקתי גם בספרי המפרשים ולא מצאתי משהו שגורס כנ"ל. שוב מצאתי בכת"י קימברידג' (71951) שהגירסא כך: 'ואסתכלית בנהורא דההיא מרגליתא דסלקא לרום כורסיא עילאה ואתנהירת מניה ונהורא דה[ה]יא מרגליתא נפקא כנהירו דשמשא כד נפיק מנרתקה'.

י"א ע"ב

לא הוינא בכך (עי' בסוף הספר מה שחסר כאן).

ובליוורנו נדפס 'כאן שייך מה שבסוף הספר בסימן כ"ג'. אלא שההשמטה שבסימן כ"ג, מקורה מזוהר קרימונה, ושם מוכח שאין לה שום קשר לכאן. ונראה שיש כאן טעות של המדפיסים.

י"ב ע"א

לארכא ליה (נ"א כשית) בשית תבין.

הנ"א ליתא בדפו"ר, וקושטא וליוורנו. מקורה באמד"ד-רש"ב תקל"א בלוח הטעויות שבסוף, שתיקן בזהר 'כשית', וכ"כ במק"מ: 'כשית תבין גרסין'. וכן תיקן באוה"ל.

לאתאחדא ביה (יראה).

בדפו"ר ובאמד"ד-רש"ב ליתא למילת 'יראה'. מקורה מזולצבאך. וכ"ה בקושטא וליוורנו אך שלא בסוגריים. וכן האוה"ל הוסיפה.

בשמא דשמים (נ"א דרשים).

בדפו"ר 'בשמא דשמא'. והד"א תיקן 'דשמים'. הנ"א מקורה מזולצבאך וכ"ה בקושטא. וכן הובאה באוה"ל. (באמד"ד-רש"ב ליתא).

נהורא אוכמא בנהורא חוורא.

בדפו"ר: 'נהורא אוכמא בההיא חוורא' (בקרימונה: 'בההוא'). ומילת 'בנהורא'

לשון הקדמת הזהר י"ב ע"א - י"ד ע"א זהורית יג

משמעות "חילין" - כוחות יכולה להתפרש על מלאכים].

[נפקי כמה עופי דפרחן וכו'.

ביאר האור"י שבזה כוונת הזהר לפרש המשך הפסוק של "ישרצו נפש חיה" הנ"ל שכתוב בו 'ועוף יעופף' - והכוונה על המלאכים הנזכרים].

בליליא מדת יום ומדת לילה.

בדפו"ר: 'בלילא מה שאחז"ל מדת יום' וכו'. והד"א מחק מילות 'מה שאחז"ל'. ובאזה"ל כתב: 'בליליא כמה דאמרו מדת יום כצ"ל'.

י"ג ע"א

דאינון קריבין ביחודא לישראל.

בזולצבאך נוסף: "נ"א בייחוסא". וכ"ה באור"י בזהר ובפירושו (שם עמ' ק"ח וק"ט). וכן הביא רא"ג שיש ספרים שגורסים 'בייחוסא'.

י"ד ע"א

בכמה זינין.

כ"ה בכל הדפוסים. ובאור"י (שם עמ' קט"ז) "זינין". (ובמתוך כאן נפל ט"ס שכתב בפירושו "בכמה זינין (ה"ג הרמ"ק)". והרי 'זינין' היא גירסתינו, אלא כוונתו היתה להביא גי' רמ"ק 'זינין', וכן הוא עצמו מפרש מלשון 'מינים', ולא מלשון 'כלי זיין' ודו"ק).

ליתא. נוספה בזולצבאך בשם נ"א. וכן הוא באזה"ל בשם נ"א. מקור גירסתינו מקושטא.

[ארעא רעוא שלים כדקא יאות.

האור"י ביאר שארץ מלשון רצון, כמו שאמרו שרצתה לעשות רצון קונה ודו"ק. ונעלם דבר מהמתוק].

י"ב ע"ב

[וכד אשתדל באורייתא בההוא רחישו דרחיש בה זכי לנפש חיה.

ע"י באור"י שפירש שהכוונה לדרוש את הפסוק דלעיל "ישרצו המים" אין מים אלא תורה. וכאשר ישרצו - רחיש בה רחישו, כלומר עוסק בה, אז יזכה "שרץ נפש חיה" שרץ - שיוולד לו. "נפש חיה" - נשמה קדושה, נפש דההיא חיה קדישא. ודו"ק. וכן מפורש בהמשך הזהר "דא אורייתא דאקרי מים"].

[וחילין סגיאיין אתרביאו לעילא.

כ"ה גם במנטובה. אך בקרימונה 'וחילין'. והנה מבואר באור"י, וכן מוכח מהמשך הזהר שהכוונה למלאכים. אלא שגם באור"י (כרך א' עמ' ק"ד) בזהר ובפירושו הגי' כאצלינו. ולכאורה לפי הנ"ל היה צ"ל "וחילין" כבקרימונה. כי אין הכוונה לכוחות סתם, אלא לחיילים כפשוטו. וגם אם לא גורסים בב' יודיין, לכאורה יש לנקד וחילין - בפתח תחת החי"ת, וקמץ תחת היו"ד, ולא כבמתוק. ועדיין צ"ע דאולי גם

י"ד ע"ב

רחמנא לישזבן מנייהו ומסטרן בישא.

במנטובה קושטא אמ"ד-רש"ב וליורנו
"ומסטרן בישא" וכצ"ל. (בקרימוני ובאורי
ליתא לכל המשפט 'רחמנא לישזבן מנייהו
ומסטרן בישא').

(אמרו רבותינו ז"ל).

בדפו"ר קושטא וליורנו הוא בלי סוגריים.
מוסגר באמ"ד-רש"ב. והנה בדפו"ר: נוסף:
"במוצאי שבת אמרו רבותינו ז"ל "והד"א"
מחק מילות 'במוצאי שבת'. ובאורי
"באפוקי שבתא אמרו חברייא".

לשלטאה על עלמא (חסר).

מילת 'חסר' נוספה בד"א. ובהערה על גליון
הזהר הזהר ציינו שהקטע החסר נדפס
בהוספה בסי' ב'. אך זה טעות, כי הקטע
החסר נדפס בסימן א' והמאמר מתחיל
במילים "בראשית ברא אלוקים". וכן הוא
בדפוס קרימונה כאן (דף י"א ע"ב עמודה
מ"ג) אחרי "לשלטאה על עלמא" מתחיל
הקטע הנ"ל בראשית ברא וכו'. וכן הוא
בכתם פז כאן בדפו"ר דף ס"ד (ובדפוס
ג'רבה הוציאו את הקטע הזה ממקומו
ושתלוהו בסוף הספר) שכידוע השתמש
בכת"י של הזהר ונקט כגירסתם, ולא
כגירסת הדפוס (כפי שכתב בהקדמה ובגוף
ספרו בכמה מקומות ואכמ"ל) וגירסתו
מדוקדקת ביותר.

אשרי משכיל אל דל וכו'.

כל מאמר זה נראה שמקורו מהזהר בח"ב דף
ר"נ ע"ב ושם יש לו המשך ונדפס בשלימות,
ואילו כאן נראה שאין לו שייכות. אלא
שכ"ה גם בדפו"ר. ובאורי"י כאן (ח"א עמ'
קי"ח) ליתא לכל הקטע הזה. והרא"ג כתב
על הקטע אשרי משכיל אל דל "בספרי
כתיבת יד לא נמצא כלל ונראה שחסר
תחילתו". וע"ע באוה"ל כאן שאחרי תיבות
ברוך אתה בשדה וגו' כתב "חסר".

כמה דאתמור.

כ"ה בכל הדפוסים, אך נראה שהוא ט"ס
וצ"ל 'כמה דאת אמר' וכן הוא בזוהר (הנ"ל)
בח"ב דף ר"נ ע"ב.

הגהה עה"ג - בריש הורמנותא וכו' דע כי
הרשב"י וכו' עכ"מ.

כ"ה בדפוס וילנא. הגהה זו שייכת כמובן
לדף ט"ו ע"א על תחילת הזוהר 'בריש
הורמנותא' אלא שכנראה מפאת חוסר מקום
הדפיסוהו כאן. הגהה זו נדפסה לראשונה
בזולצבאך אחרי התנצלות המגיה, ולפני גוף
הזהר (-בזולצבאך הזוהר מתחיל כבדפוס
קרימונה, ב"בראשית בריש הורמנותא
דמלכא" שנדפס אצלינו בדף ט"ו ע"א). אך
בשאר דפוסי הזוהר לא נדפסה ואף לא
בליורנו. הגהה זו הובאה בספר "הדרת
מלך" הנדפס עם מקדש מלך להרשב"ב,
(ובזוהר ליוורנו-תרי"ח שנדפס עם מקדש
מלך בשוליים, נדפס בדף ע"ו ע"א מדפי

הזוהר שם בפירושו למטה, ויש כמה שינויים בנוסח).

אצלינו בדף כ"ט ע"א מקומו כאן.

פרשת בראשית

ט"ו ע"א

קדמאה דכלא (עי' בסוף הספר מה שחסר כאן).

כ"ה בוילנא. בליוורנו נדפס: עי' בסוף הספר סימן א'. וכן בוילנא בהשמטות דף רנ"א ע"א על הקטע הראשון נכתב 'סימן א' דף ט"ו א'. בקושטא כאן לא נדפסה הפניה להשמטה. אך בהשמטות בדף רנ"א ע"ב על הקטע 'בראשית ברא אלקים וכו' נכתב עליו דף ט"ו א'. ועי' מש"כ לעיל י"ד ע"ב ד"ה לשלטה על עלמא, שזה טעות, וסימן א' שייך ללפני תחילת הזוהר על בראשית מיד אחרי ההקדמה.

ט"ז ע"א

והארץ היתה תהו וכו'.

כל מאמר זה נדפס באור"י כרך א' עמ' קמ"ד והלאה.

והוה בה פסולת ואתעדיאת.

ביהל אור בסוגריים שגירסת הגר"א במקום 'ואתעדיאת', 'ואתעדי'. כי 'ואתעדיאת' לשון עיבור. ואכן כך פירש הסולם. אך המתורק גם לפי גירסת 'ואתעדיאת' - פירש מלשון הסרה (ואח"כ הביא גי' הגר"א הנ"ל). ובאור"י שם ליתא בכלל למילת 'ואתעדיאת'.

ט"ו ע"ב

מהאי אתפשט כולא.

בקרימונה (וכן בכת"י מינכן בווריה עמ' 16-בסריקה) וכ"ה באור"י (כאן עמ' קכ"ט) נוסף כאן קטע 'תנינן כל שלמה דאתמר בשיר השירים', המודפס בדפוסינו בדף כ"ט ע"א בשינוי קצת. ולפי"ז מובן יותר הקישור של המשפט שלהלן בזהר "אינון קיימין וסמכין דההוא אפריון". (אך בכת"י הנ"ל לפני והמשכילים יזהירו כתוב "ע"כ" מה שמראה קצת שזה הוספה וצ"ע). וכן באוה"ל כתב כאן שכל הקטע הנ"ל הנדפס

כד אבריר ואצניף ואצריף זמנא ותריין.

כ"ה גם בקושטא. והנה במנטובה: 'ואצניף (נ"א ואצריף) זמנא'. והד"א תיקן: "כד אבריר ואצריף" דהיינו שמחק מילת "ואצניף" ונקט כהנ"א שבמנטובה. ובקרימונה: 'ואצריף (ס"א ואצניף) זמנא'. באמ"ד-רש"ב 'ואצריף' בלבד.

והנה במאמר זה נזכר ג' פעמים 'ואצניף' שורה אחרי שורה, ובמנטובה רק על הפעם הראשונה הביאו את ה'נ"א ואצריף'. אך בקרימונה בשלושתם 'ואצריף', ובכולם הביאו את ה'ס"א ואצניף'. בקושטא: בשניה 'ואצניף' בלבד. ובשלישית 'ואצריף' בלבד. וכ"ה בליוורנו-דפו"ר. באמ"ד-רש"ב בשלושתם 'ואצריף' בלבד. אך בוילנא בשניה ובשלישית 'ואצריף' בלבד.

באור"י (שם עמ' קמ"ה) 'ואצריף' בלבד בשלושת המקומות (וכ"ה בכת"י מינכן בווריה עמ' 28-בסריקה).

ולע"ע לא מצאתי עוד מקור לגירסת קושטא (בפעם הראשונה) שחיברו את שני הנוסחאות לגירסא אחת (ואולי הוא ט"ס).

והכא שמא (עי' סימן כ"ו).

כלומר ס"י כ"ו בהשמטות שנדפסו בסוף הזהר. ומתחילה ב"רבי בנימין לוי", וכתוב עליה "שייך לסוף דף י"ו ע"א" (נדפסה לראשונה באמ"ד תע"ה). והנה בזולצבאך (דף ב' ע"א עמודה ה') השמטה זו נדפסה

בזוהר גופו כאן, אלא ששם נראה שהיא שייכת אחרי המילים 'דאתמסר לאליהו במערה'. וכן מורה הלשון הנ"ל "שייך לסוף דף י"ו ע"א" הנ"ל. (והגהה זו מסתיימת ב"נלעד"ן" שהיא חתימתו של הרנ"ש בעל המצת שימורים, ויתכן שהרנ"ש העתיק את הגההת רבי בנימין הלוי והוסיף עליה וצ"ע. ועי' במש"כ הרב גולדשטיין בהקדמתו ל'אמת ליעקב הגהות היעב"ץ על הזוהר' (ארה"ב. תשע"ז). עמ' צ' והלאה ובפרט על הגהה זו בעמ' צ"א-צ"ב).

י"ז ע"ב

אתער מחלוקת בגוונא אחרא.

כ"ה גם במנטובה ובקושטא. אך בקרימונה ואמ"ד-רש"ב בליוורנו (ב"ד) בגוונא אחרא. (וכן הדפיס המתוך למעלה ולמטה).

ותריין מחלוקת הוו.

כ"ה גם בקושטא ואמ"ד-רש"ב בליוורנו-דפו"ר. והנה במנטובה מחלוק'. ובקרימונה (עמ' צ"א): 'מחלוקת', וכ"ה בליוורנו-תרי"ח.

מההוא דרגא דאקרי שמאלא (נ"א שאלה).

במנטובה: 'דאקרי שמאלא'. הד"א תיקן 'שאלה'. בקרימונה (עמ' צ"ב) 'שאל'. מקור גירסתינו מקושטא. באמ"ד-רש"ב: 'דאקרי שאלה'.

לשון

בראשית י"ז ע"ב - כ' ע"א

זהורית

יז

אינון מלאכים דקטרגי.

כ"ה גם במנטובה ובקושטא וליוורנו-דפו"ר.
אך בקרימונה (עמ' צ"ב) 'דקטרגי', וכ"ה
באמ"ד-רש"ב, ובליורנו-תרי"ח.

יהי רקיע אַתפּשט פשיטו דא מן דא.

כ"ה גם במנטובה, קושטא וליוורנו (ב"ד).
אך הד"א תיקן אַתפּשט. וכ"ה בקרימונה
(שם), ובאמ"ד-רש"ב, וכן תיקן האוה"ל.

ואתהפכו למהוי מייין תתאין ימ"ה.

במנטובה וקושטא וליוורנו (ב"ד) "ימא".
אך בקרימונה (שם) 'ימה' וכ"ה באוה"ל.
ומקור גירסתינו (-עם מרכאות)
מאמ"ד-רש"ב.

י"ח ע"א

ובגין מחלוקת דא אַע"פ דאיהו.

מילות 'אע"פ' ליתא בדפו"ר. והם הוספת
הד"א. ובאוה"ל הגירסא: "אע"ג".

ולא אשתיירו (נ"א אתישרו) דא בדא.

במנטובה: ולא אשתיירו דא בדא. הד"א
תיקן 'ולא אתישרו דא בדא'. וכ"ה
בקרימונה ואמ"ד-רש"ב. מקור גירסתינו
מקושטא. ובאוה"ל ולא 'אתיישבו'.

יקוו המים וגו' (ר"ת הוי"ה).

כתב המתו"ק שמילות 'ר"ת הוי"ה' אינם
ברוב הדפוסים. ואכן ליתא בדפו"ר,

זולצבאך, אמ"ד-רש"ב, וליוורנו (ב"ד).
ומקורם בקושטא על הגליון.

ודא איהו רזא ותראה היבשה, כמראה
הקשת זה חי עלמין וזהו את קשתי נתתי
בענן דא מלכות, נתתי מן יומא וכו'.

הנה במנטובה הגירסא "ודא איהו רזא ותרא"
היבשה את קשתי נתתי בענן נתתי מן יומא
דאתברי עלמא" וכו'. דהיינו שמילות
"כמראה הקשת זה חי עלמין" ליתא. וכן
מילות "דא מלכות" ליתא. וכן אינם
בקרימונה. ומקור הוספות אלו בקושטא.
ובאמ"ד-רש"ב: "ותראה היבשה וזהו את
קשתי נתתי בענן נתתי מיומא דאתברי" וכו'.

י"ט ע"ב

אינון נטרי תרעי דלעיל.

כ"ה גם במנטובה וקושטא. אך בקרימונה
'דלעילא'.

כ' ע"א

עד בַּי בצלם דא איהו בר נש.

כ"ה גם במנטובה ושאר הדפוסים. אך
בקרימונה: 'עד בַּי בצלם דא'. וכן כתב
האוה"ל שכצ"ל.

לעיל באת ה' בחבורא.

כ"ה בכל הדפוסים. אך בקרימונה: לעילא
באת ה'.

בההוא רקיע השמים חי העולמים, דכתיב ויתן אותם אלהי"ם ברקיע השמים להאיר על הארץ, דא ארץ עלאה לתתא, כדוגמא דא חי העולמים, ודא להאיר על הארץ, דא ארץ תתאה כדוגמא דלעיל. מלכותא דדוד וכו'.

הנה במנטובה הגירסא: 'בההוא רקיע השמים מלכותא דדוד' וכו'. וכל מה שבאמצע ליתא. והד"א הוסיף: רקיע השמים חי העולמים דכתיב ויתן אותם אלקים ברקיע השמים מלכותא דדוד וכו'. וכן הוא בקרימונה בדיוק כהוספת הד"א. וכל מה שנוסף אצלינו 'להאיר על הארץ וכו' - כדוגמא דלעיל' מקורו מקושטא אלא ששם "כדוגמא דלעיל". ובאמ"ד-רש"ב הגירסא: "בההוא רקיע השמים חי העולמים דכתיב ויתן אותם אלקים ברקיע השמים להאיר על הארץ דא מלכותא דדוד." ביטל את הוספת דפוס קושטא, ונקט גירסת הד"א כדרכו. אלא שהוסיף מילות "להאיר על הארץ דא". וכן באוה"ל ג"כ תיקן כהד"א והוסיף מילות 'להאיר על הארץ' (אך לא את מילת 'דא').

ביומא דא, רגלא וסמכא וכו'.

באוה"ל נוסף 'ביומא דא ודא הוא' רגלא וסמכא'.

כ' ע"ב

וקליפין אתקנו.

כ"ה גם במנטובה וקושטא. אך בקרימונה אתתקנו.

בשר טמא יטמא לגו.

כ"ה גם במנטובה וקושטא. והד"א תיקן "טמא טמא לגו", וכ"ה בקרימונה ובאמ"ד-רש"ב. ונראה שצריך לפסק כך: "גופא דיליה לבושא דההוא טמא, בשר טמא. טמא לגו, בשר לבושא דיליה". והאור"י (כרך ב' עמ' ל"א) והאוה"ל מחקו לגמרי מילת "טמא" וגורסים "לבושא דההוא טמא בשר טמא לגו".

דקא מנהרין נהרין בההוא רקיע השמים.

בכל הדפוסים "נהרין". וגירסת וילנא כנראה ט"ס.

(מאור גדול וכו').

צויין בהערה עה"ג בדפוס ליוורנו ווילנא בשם הרש"ב שהקטע המוסגר הוא גליון (והמקור מאמ"ד-רש"ב שמיסגר, והדפיס בתחילת הסוגריים 'גליון'). ואמנם כל הקטע ליתא בדפו"ר. נוסף בזולצבאך (עמודה צ"ג) וצויין עליו 'מהרמ"ק' (ויש שם כמה שינויים בגירסא). וכ"ה בקושטא כאצלינו. וכן האוה"ל הוסיף כאן כל קטע זה וכתב ע"ז 'כצ"ל'. וכ"ה באור"י (כרך ב' עמ' ל"ג) גם בזוהר וגם בפירושו (שם עמוד ל"ב).

ואת הכוכבים כיון דנוקבא וכו'.

וכפי שציין המתוק' באור"י (שם עמ' ל"ג) ובזולצבאך (שם) נוסף: 'ואת הכוכבים אינון נערויה דסיהרא' כיון דנוקבא'. (ויש לציין שכעין זה באוה"ל "אינון נערויה דסיהרא").

ואתכניסת לבעלה.

כ"ה גם במנטובה וקושטא וליוורנו. אך בקרימונה, ובאור"י (שם) בזוהר ובפירושו, ובאוה"ל: "ואתכנישת בבעלה".

פנימאין ואחוריים.

באוה"ל וכ"ה באור"י (שם עמ' ל"ה) בזוהר: "פנים". ולכאורה כך מתאים יותר כי ההיפך מ'אחורים' הוא 'פנים'. ובאור"י בפירושו (שם עמ' ל"ד) גורס "ואחוריים".

כ"א ע"א

רקיע שעל גבי החיות.

כ"ה גם במנטובה. אך בקרימונה ובאור"י הגי': דעל.

דהא נהירא דאת (ט) דבראשית.

במנטובה הגירסא: 'דא נהיר דאת ט'. והד"א תיקן: 'דא נהירן דאת ט'. וכ"ה בקרימונה, ובזוהר שבאור"י.

אך בקושטא: 'דא נהיר דאת (ט)'. וכ"ה בליוורנו דפו"ר. באמ"ד-רש"ב תקס"ה: 'דא נהיר' דאת ט'. ובליוורנו-תרי"ח: 'דא נהיר' דאת (ט)'.
באופן שגירסת וילנא "דהא" אין לה מקור, והיא ט"ס. וכן גירסתם "נהירא" היא ט"ס (וגי' אמ"ד-רש"ב: נהיר' הטעתם. ובמקום לפענח "נהירן" - שלזה וודאי כיון הרש"ב כפי שהוא בד"א ובקרימונה, פיענחו 'נהירא', שזו מילה חסרת משמעות). ובמתוך: 'דא נהירא דאת ט דבראשית'.

בהאי פנות ערב ואסתכל (נ"א אסתחן)

יעקב.

כ"ה בוילנא, והנה במנטובה, וקושטא: 'ערב אסתכל יעקב'. בקרימונה: 'ערב אסתכן יעקב', וכ"ה באור"י בזו' ובפי', ובאוה"ל.

באמ"ד-רש"ב (ראיתי רק מהדורת תקס"ה): 'ערב אסתחן יעקב'. והנה מילת 'אסתחן' אין לה שום ביאור, ונראה שהוא ט"ס ונתחלף 'אסתכן' ב'אסתחן'.

אך בעקבות גי' אמ"ד-רש"ב, בליוורנו דפו"ר: 'אסתכל (נ"א אסתחן)'. ובליוורנו תרי"ח: 'אסתכן (נ"א אסתחן)'. [וזה פלא שבליורנו תרי"ח השמיטו גי' מנטובה וקושטא וליוורנו דפו"ר 'אסתכל'. ולעומת זאת הביאו גירסת 'אסתכן' שבקרימונה, ולא שמו לב שהנ"א 'אסתחן' - היא שיבוש שלה כנ"ל]. וכן הדפיס המתוך כדרכו להמשך אחרי גירסת ליוורנו-תרי"ח.

ולפי הנ"ל יש לתקן ולהדפיס כך: 'אסתכל (נ"א אסתכן)'.

והוא"ו שנוסף בוילנא ו'אסתכל, אין לו שום מקור. והוא ט"ס.

כ"א ע"ב

שתין רבבן.

בכל הדפוסים: 'רבבן' וכצ"ל, (והמתוך כתב שכך גי' האוה"ל. אמנם כאמור כך גי' כל הדפוסים, ורק בוילנא נפלה טעות דפוס).

כ"ב ע"א

וחד מנהון לא עאלן.

כ"ה גם במנטובה קושטא וליוורנו. אך בקרימונה ואור"י וכן תיקן האוה"ל לא 'עאל' וברור שכצ"ל.

בתקונא (דעלמא נ"א דלתתא) אתתקנת.

כ"ה גם בקושטא וליוורנו-דפו"ר. אך במנטובה: 'בתקונא דעלמא אתתקנת'. הד"א תיקן: 'בתקונא דלתתא אתתקנת'. וכתב 'ול'ג דעלמא'. בקרימונה: 'בתקונא דלתתא אתתקנת'. באמד-רש"ב: 'בתקונא דלתתא אתתקנת'. בזוהר שבאור"י, ובאוה"ל: 'בתקונא דלתתא'. באור"י בפירוש: 'בתקונא'. בליוורנו תרי"ח: 'בתקונא דעלמא (נ"א דלתתא)'. (והמתוך למטה כתב 'ה'ג: וארעא קדישא אתתקנת בחילא' דהיינו שמחק לגמרי את 'בתקונא' ואת 'דעלמא' ואת 'דלתתא' ואיני יודע מקורו. גם במק"מ לא מחק מילות אלו).

ויאמר אלוקים נעשה אדם סוד ה' ליריאיו.

כאן יש הערה על הגליון שנדפסה מדפוס קושטא והלאה בזה הלשון "מכאן עד דף כ"ט ע"א בפ' המתחיל בראשית תנינן אינו מהזוהר והלשון יוכיח לרגיל בו". אמנם המקור הראשון להערה זו הוא מזולצבאך (עמודה צ"ז) ושם בגוף הזוהר בסוגריים ובקיצור יותר (בנוסח זה: "מכאן עד סוף דף כ"ט אינו מן הזוהר והלשון מוכיח"). ובאוה"ל כתב: "ומכאן ועד אלה תולדות השמים (כנראה כ"ד ע"ב) לא נמצא בזהר

כ"י והוא מן התקונים והלשון מוכח וכפי נוסחת הרמ"ק זלה"ה חסר מספרו מכאן עד דף כ"ט ויקרא אלוקים וגו' ונראה שהוא מן התקונים".

והנה אף שבד"א כאן לא העיר כלום. לקמן בדף כ"ג ע"ב על המילים 'ויעקב בגין' כתב הד"א "זה שייך לספר התיקונים תיקון י"ג דף כ"ה מכאן עד פסוק אלה תולדות השמים בדף כ"ד ע"ב".

והנה כמוש"כ המתוך הזהר כאן מ"ויאמר אלוקים נעשה אדם" וכו' עד דף כ"ג ע"ב נדפס בתיקוני זוהר חדש דף פ"ט ע"א (בדפוס ליוורנו, ובמהדורת המתוך בדף קל"ה ע"ב) בשינויים קלים. והזהר שלקמן מדף כ"ג ע"ב "ויעקב בגין דחמא" וכו' נדפס בתיקוני זוהר חדש דף ע"ט ע"ב.

מאן הוא דאמר ויאמר אלוקים נעשה אדם מאי ניהו הכא האי אלוקים.

כ"ה גם בקושטא ואמ"ד-רש"ב וליוורנו. והנה בדפו"ר הגירסא: "מאן הוא דאמר נעשה אדם ויאמר אלוקים מאי ניהו הכא האי אלוקים". והד"א תיקן: "מאן הוא ויאמר אלוקים נעשה אדם". והאוה"ל כתב שצ"ל: "אמר שמעון שמעון ויאמר אלוקים מאי ניהו הכא האי אלוקים".

וכמה דשמע רבי שמעון.

כ"ה בכל הדפוסים. ולכאורה היה צ"ל 'וכד שמע'. ובתיקוני זוהר חדש ליוורנו דף קל"ה ע"ב הגי' 'כיון ששמע ר"ש'.

כ"ג ע"ב

(ואי צלותא לאו היא שלימא וכו').

ובהגהה על הגליון נכתב שזה שייך לקמן דף כ"ד. והמקור לזה הוא מהד"א. [וקטע זה נדפס גם בקרימונה (עמודה ק"ה). אך בזולצבאך (עמודה ק') השמיטו את כל הקטע שבסוגריים עפ"י הד"א, והדפיסוהו בעמודה ק"א היכן שכתב הד"א]. והנה כל קטע זה מקורו מתיקוני ז"ח דף קכ"ט ע"א, ויש שם כמה שינויים משמעותיים מהנדפס כאן. ושם אחרי "יפול מצדך אלף" ממשיך "ולית מאן דקאים קמיה תרעא דצלותא" -הנדפס אצלינו לקמן כ"ד ע"א (ואולי לכן הד"א הנ"ל שייך את הזהר שלנו לשם).

ומאן דחזי שם הוי"ה על רישא וכו' מיד כלהון.

כ"ה בכל הדפוסים. והלשון אינו מובן. וכבר כתבנו לעיל שכל קטע זה מקורו מתיקוני ז"ח דף קכ"ט ע"א ושם הנוסח כך: ומיד דחזיין שם הוי"ה על רישיה בצלותא (בליוורנו-תרכ"ו הגי' דצלותא) דאיהי אדנ"י הוי"ה תפילין עליה מיד כלהו דחלין" וכו' (ועיי"ש בהמשך עוד שינויים בגי'). והאזה"ל תיקן כאן ומיד דחזי שם הוי"ה על רישא בצלותא דאיהו אדנ"י מיד כלהון " וכו'.

ואת ילדיהן ראשונה ברישא בגלותא דאדום.

בדפו"ר: 'ראשונה ברישא דאדום'. והד"א תיקן: 'ראשונה בגלותא דאדום'. ונראה

שכוונתו למחוק מילת 'ברישא' ובמקומה לגרוס 'בגלותא'. אך בכל הדפוסים כאצלינו, ואולי הוא משום שכ"ה בתיקוני ז"ח דף קכ"ח ע"ב שמאמר זה מופיע שם. ועי' בביאור הגר"א בתיקוניו"ז חדש שם (והוא בדף כ"ז ע"ב בדפוסו) שמפרש שהשפחות וילדיהן הם הערב רב שהם "רישא דעמא" בגלותא בתראה. וזה הכוונה כאן "ברישא" והדברים מאירים.

(נ"א תקין י' מיני תילים חדא דכלהו צלותין דבגנייהו מתעטפין קדם מלכא וכו').

כל הנ"א ליתא בדפו"ר. נוספה בד"א. ושם "דבגינה" במקום "דבגנייהו". ועי' בתיקוני זוהר חדש (בדפו"ר סלונקי שני"ז הוא בדף כ"ד ע"ב. בונציה תי"ח בדף כ' ע"ב. ובליוורנו בדף קכ"ח ע"ב) ששם הנוסח הוא כבנ"א. אלא ששם במקום "חדא" דכלהו צלותין, הגירסא "חזא" וברור שכצ"ל. וכן במקום "דבגנייהו" "דניגונא" -ומוסב על הי' מיני ניגונין הנ"ל.

דערבית דאיהי ליליא דגלותא.

כ"ה גם במנטובה. אך בקרימונה בגלותא.

(דעניים מתנחמי בארץ דשמשא.

בדפו"ר בלא סוגריים. מוסגר בד"א. כ"ה גם בקושטא וליוורנו. אך בדפו"ר: מתנחמין.

"בארץ" דשמשא, כ"ה גם בקושטא ומנטובה. ולכאורה אין לזה מובן. אך

צריך לסלקא לה בכל תנועין. וכעין זה באוה"ל. [ובכלל המאמר כאן בתיקוני ז"ח ובאוה"ל ישנם עוד הרבה הוספות חשובות].

כ"ד ע"ב

(פתח נקודת ימין.)

בדפו"ר בלא סוגריים. והד"א ציין שקטע זהר זה נדפס לקמן בדף ל"ד ע"א, אך לא מיסגרו. מוסגר בקושטא. [ועי' בקרימונה כאן כמה שינויים והוספות בקטע זה. וכן באוה"ל].

אלה תולדות השמים והארץ.

בדפוס קרימונה לפני מאמר זה נוספו מאמרי זהר רבים. ומאמר זהר זה נדפס שם בדף ל"ג עמודה ק"ל.

כ"ה ע"א

ואנון (סי' נג"ע ר"ע) נפילים ג'בורים ע'נקים ר'פאים ע'מלקים.

מילות "סי' נג"ע ר"ע" בדפו"ר ליתא. נוסף לראשונה בקושטא על הגליון באותיות רש"י קטנות וללא סוגריים. וברור שאין הכוונה להוסיף כן בגי' גוף הזוהר, ועי' עוד בזה לקמן. בליוורנו כבקושטא. אך בוילנא בגוף הזוהר בסוגריים ובאותיות רש"י קטנות.

ועי' בזהר לקמן דף כ"ז ע"ב "דאנון (סימן נג"ע ר"ע) נפילים וכו'.

והנה במנטובה כאן מילות נפילים גיבורים וכו' נדפסו במרכאות. ואילו שם ללא

בקרימונה "באורה" דשמשא, והדברים מאירים.

ומתעטף לה.

כ"ה גם בדפו"ר. ובתיקונז"ח הנ"ל שם, ליתא למילת "לה".

היכל קדמאה.

כ"ה גם במנטובה. אך בקרימונה ובתיקונז"ח הנ"ל שם, היכלא.

כ"ד ע"א

ואינון רמ"ח תיבין בקריאת שמע.

כ"ה גם במנטובה קושטא וליוורנו דפו"ר. אך בקרימונה: דב"ש. בליוורנו תרי"ח: דב"ש.

קרנא דקב"ה מיניה בימינא.

כ"ה בכל הדפוסים. אך באוה"ל כתב שצ"ל 'דקב"ה דמקבל לה בימינא'. וכן הוא בתיקונז"ח דף קכ"ט ע"א. והמתוך הביא גירסא 'דקב"ה אתהני מיניה'. וחיפשתי ולא מצאתי מקורו (בליוורנו-תרי"ח המצולם המו"ל הוסיף כן בכת"י בשולי הגליון).

צריך לאכללא עמיה.

כ"ה גם בדפו"ר. אך באוה"ל ובתיקונז"ח שם "עמה".

כד בר נש בעי לסלקא צלותיה בכל תנועין.

כ"ה גם בדפו"ר. אך בתיקונז"ח דף קכ"ט ע"ב 'כד בעי בר נש לסלקא לצלותא לעילא

לשון

בראשית כ"ה ע"א - כ"ז ע"ב

זהורית

כג

כ"ז ע"א

קם חד סבא ואמר רבי רבי הכי הוא וכו'.

בדפוס קרימונה (דף ל"ד ע"א עמודה קל"ד) ציינו כאן שהמשך המאמרים עד "עוד פתח ואמר וייצר ה' אלוקים" וכו' (-דף כ"ח ע"א בדפוסים שלנו), הדפיסו לקמן. והדפיסום בעמוד ל"ז ע"ב עמודה קמ"ז ואילך (וציינו שם שזה שייך לכאן).

בודאי סמך אית לנא.

כ"ה בכל הדפוסים. אך בליוורנו תרי"ח: "סמך".

ויקח מאן נטיל ליה.

בקושטא מילת 'מאן' מנוקדת, אך בגופן רגיל. ובדפוס ליוורנו מילת 'מאן' מנוקדת, ובגופן גדול באותיות מרובעות. והנה במנטובה הגי' 'מאן'. והד"א תיקן 'מאן' וכ"ה בקרימונה. ובד"א שם מילת 'מאן' בגופן מרובע וגדול עם ניקוד. וכנראה זוהי הסיבה שבליורנו הדפיסו במרובעות ובגדול. אך נראה שהסיבה שבדרך אמת נדפס כך היא טכנית, כדי לנקד, משום שלא היתה להם אפשרות לנקד כתב רש"י קטן. ולא בשביל להדגיש או להבליט מילה זו, כי אין שום סיבה לכך. ובזולצבאך ובאמ"ד-רש"ב ללא ניקוד, ובגודל רגיל.

כ"ז ע"ב

דאנון (סי' נג"ע ר"ע) נ'פילים וכו'.

עיי' מש"כ לעיל בדף כ"ה ע"א ד"ה 'ואנון (סי' נג"ע ר"ע)'.
מקור הנ"א מהד"א.

מרכאות. ובקרימונה להיפך כאן (עמודה קל"א) ללא מרכאות ושם (עמודה קמ"ח) במרכאות.

ובדפו"ר כאן הסדר הוא: עמלקים גיבורים רפאים נפילים ענקים. והד"א תיקן: עמלקים נפילים רפאים גיבורים. ואף שלא הזכיר 'ענקים' ברור שאין כוונתו למחוק, כי להדיא בזהר 'וחמש מינין אינון'. אלא שכוונתו רק לשנות את הסדר. ובדפו"ר לקמן שם הסדר הוא: עמלקים גיבורים נפילים רפאים ענקים. והד"א שם תיקן: נפילים גיבורים. רצ"ע.

ועכ"פ למדנו מהד"א שיש ענין במוקדם ומאוחר. ולפי"ז נראה שהסי' נג"ע ר"ע שנוסף בקושטא, בא רק לציין את הסדר כפי שאכן סידרום בקושטא לפי ר"ת נג"ע ר"ע ודו"ק.

כ"ז ע"ב

דעל בשלם ונפק בשלם.

בדפוס קרימונה נוסף כאן: בשלם 'אלישע' אחר נפק לתרבות רעה'.

(אמר ר' אלעזר אבא וכו').

כל הקטע מוסגר לראשונה בדפוס קושטא.

(נ"א דאנון ב' יודין וכו').

דאיהי קבלה למשה ומלכא.

כ"ה גמ בדפ"ר. ומילת 'ומלכא' כאן אין לה כ"כ ביאור, ובאמ"ד-רש"ב, וליוורנו-תרי"ח, יש נקודה אחרי מילת משה, באופן שצריך לקרוא 'ומלכא ומטרוניתא מתפרשא מבעלה' וכן פירש הדמשק אליעזר ע"י בו היטיב. ועי' בפ"י המתוק. והמושג "קבלה למשה" (במקום 'הלכה למשה') ישנו בזוה"ק בכמה מקומות עי' תיקוני זהר דף מ"ו ע"א "כד קמת על רגלהא בגלותא בתראה, אתקריאת הלכה למשה מסיני, וכד שריא בדרועוי דמלכא, אתקריאת קבלה למשה מסיני, וכד שריא בפיימא דמלכא מיד פה אל פה אדבר בו, וכד איהי מרחקא הלכה ממשה, שכינתא איהי ריב לה' לתתא, וכד לאו איהי בדרועוי קבלה, איהי ריב לעילא" [ואולי גם כאן צ"ל קבלה למשה 'מסיני' – במקום 'ומלכא'].

כ"ח ע"א

עזר בהון (בגלותא) לשכינתא בגלותא.

בדפ"ר ובקושטא הגי' "בגלותא ושכינתא בגלותא" ללא סוגריים. באמ"ד-רש"ב ובדפוס ליוורנו: "בהון לשכינתא בגלותא". וליתא לסוגרים ומה שבתוכם.

כ"ח ע"ב

לכסאה ערייתא דאבוה.

כ"ה גמ במנטובה. אך בקרימונה "דאבו". ולעיל בזוה"ק (בעמוד זה) אצלינו וכ"ה גם

במנטובה 'לאהדרא ערב רב בתיוכתא לכסאה ערייתא "דאבוהי".

במנא דמצרים.

כ"ה גמ במנטובה. אך בקרימונה "בטינא". ועי' במתוק שכתב שהתרגום מתרגם מילת 'חומר' 'בטונא'. ואינו מדויק, דבכל מקום בתרגום ובתרגון יונתן מתורגם 'בטינא' ביו"ד.

אתהפך לערב רב לשמה.

כ"ה גמ במנטובה. אך בקרימונה 'אתהפך בערב רב'.

כ"ט ע"א

בראשית תנינן כל שלמה.

מילת בראשית בגופן גדול ובצורת כותרת כ"ה גמ במנטובה. אך בקרימונה (דף ג' ע"ב) ליתא בכלל למילת 'בראשית'.

ורזא דמילה דירתא תתאה לעילאה.

במתוק מנוקד 'דיִתָּא' - לשון 'דירה'. אך בפירושו פי' לשון 'ירושה', ולפי"ז צריך לנקד 'דיִתָּא'. ובסוף הקטע ציין שהמקור לפירושו הוא המק"מ. ואכן משמע קצת ממנו שמפרשו מלשון ירושה ועדיין צ"ע. אמנם באור"י כאן (ח"א עמ' קכ"ט) פירשו מלשון דירה, וכן משמע בכתם פז.

תרויהו כחד והיינו בי"ת.

בדפ"ר: והיינו ב'. הד"א תיקן 'בי"ת' כאצלינו. וצ"ע האם כוונתו לנקד "בִּית" כפי

שניקד ופירש המתו"ק, ומקורו מהמק"מ שכתב 'בית גרסינן'. אלא שלפי"ז לכאורה יש למחוק את המרכאות במילת בית. אך יתכן שכוונת המק"מ (כפי שהוא לגי' דפו"ר) לאות ב' אלא שכיון שנדרש אח"כ על מילת בית, לכן כתב המילה במלואה להבין הקישור ודו"ק. ויש לעי' היטיב באורי"י (שם), שנראה ממנו שגורס ב' כבדפו"ר, אך צ"ע בפירושו. ובכתם פז להדיא בפירושו שהכוונה לאות ב', שהיא רומזת בצורתה על בית, עיי"ש.

ועל דא בי"ת בראשית.

בדפו"ר ליתא למילות אלו. ונוספו בד"א. אמנם שם מילת בית ללא מרכאות. ונוספו בדפוס קושטא, ויתכן שהכוונה לאות ב', ולא למילת בית. וכך מסתבר יותר שזה פירוש הענין וע"ד שאומר הזוה"ק לקמן "ב' ראשית". שוב מצאתי בשעת רצון כאן שפי' כך את הזוה"ק ז"ל "ועל דא ב' מצורפת עם ראשית".

ביה ב' תרין דאינון חד.

כ"ה גם במנטובה ובקושטא וליוורנו דפו"ר, ואמ"ד-רש"ב. וכ"ה באורי"י בזוהר ובפירוש (ח"א עמ' קל"ג).

ובקרימונה אות ב' בגופן גדול. וכ"ה בכתם פז בפ"י ב' גדולה.

ובליוורנו-תרי"ח במקום 'ב' תרין' נדפס במילה אחת "בתרין". וכן הדפיס המתו"ק למעלה ולמטה, בלי שום ציון. וכנראה

נמשך אחרי המקדש מלך שכתב כאן "בתרין דאינון חד. פי' תרין ההי"ן". ואף שכ"ה גם בדפו"ר של המק"מ, נראה לי שנפלה כאן טעות הדפוס במק"מ. כי כוונת המק"מ היא בוודאי עפ"י התיקונים בדף ל"ז ע"א שכתב שם מפורש "ב' תרין ההי"ן שכינתא עילאה ותתאה". והדבר ברור שאם היתה כוונת המק"מ לשנות הגי' שבדפוס היה כותב מפורש "הכי גרסינן" כדרכו, ולא מבליע את זה.

ועי' בשעת רצון כאן שכתב "ב' היא שנים בגי' והיא אות חד וזהו (ביה) [ב'] תרין שהם זו"ן דאינון חד". אך מעתיק את הזוהר עצמו "בתרין". (אלא שלא היה לפני 'שעת רצון' במקור ויש לעי' בו). סוף דבר נראה שיש להשאיר גי' הדפוסים "ב' תרין". והגי' במק"מ ובליוורנו תרי"ח נראה שהוא ט"ס.

עלאה (נ"א סתימא ההוא דשדר) עמיקא.

כ"ה גם בקושטא. והנה הסוגריים והנ"א שבתוכם נוספו בד"א ושם הוסיפם אחרי מילת 'עמיקא'. וברור שכצ"ל, וכנראה בטעות בדפוסים זה נכנס לפני מילת 'עמיקא'.

כ"ט ע"ב

ונפקין ברא.

כ"ה גם במנטובה, ובד"א, ובקושטא, וליוורנו-דפו"ר, ובאורי"י (ח"א עמ' קל"ו). אך בליוורנו תרי"ח 'ברא'. וכך הדפיס המתו"ק, ונראה שהוא טעות.

והיינו ברא אלהים את השמים (ואיהו)
דאיהו קול השופר (נ"א ואיהו השופר)
ושמים וכו'.

הנה בדפ"ר הגירסא: "את השמים ואת
דאיהו קול השופר. ושמים" (בקרימונה
מילות 'ואת' בגרשיים כך 'ואַת'). והד"א
כתב: את השמים השופר (נ"א ואיהו
השופר). דהיינו שמחק מילות 'ואת דאיהו
קול' - שבדפ"ר. ועוד הביא נ"א כפי
שנדפסה אצלינו. ובקושטא הגירסא "את
השמים ואיהו דאיהו קול השופר (נ"א ואיהו
השופר) ושמים" וכ"ה בליוורנו (ב"ד).
ובאמ"ד-רש"ב: "את השמים דאיהו קול
השופר ושמים".

והנה עי' באור"י בזוהר (כרך א' עמ' קל"ו)
ובפירוש (שם עמ' קל"ז) שגורס "את
השמים דאיהו קול השופר", ומפרש מה ענין
"קול" השופר, ועפ"ז מבאר ש"שמים"
היינו 'קול' השופר. באופן שמוכח להדיא
שלא גורס מילת "ואת" שבדפ"ר, וכן
שגורס 'דאיהו קול' השופר דווקא. וברור
שמדפיסי קושטא כיוונו להביא גירסא זו
(שהיתה בידם מהרמ"ק או מגורי האר"י)
דהיינו "את השמים דאיהו קול השופר".
ומילת "ואיהו" שנדפסה אצלם כך: 'את
השמים ואיהו דאיהו', היא טעות דפוס,
והשתרבה שלא במקומה.

[הארכתי בזה לאפוקי ממש"כ בהקדמת
אמת ליעקב (הגהות היעב"ץ על הזוהר,
מהדורת הרב גולדשטיין תשע"ז) בעמ' ק"ד,
שנפלה כאן טעות בדפוס קושטא ובמקום

מילת "ואיהו" צ"ל "ואת" כבדפ"ר. ועוד
העיר על דפוס קושטא שלא הביאו את עיקר
גירסת הד"א "השמים השופר". ודבריו אינם
נכונים, כי כידוע מדפיסי קושטא לא ראו
עצמם משועבדים לגירסת הד"א, כשמצאו
גירסת גורי האר"י ששונה ממנו. וברור כנ"ל
שכיוונו לגירסא המובאת באור"י הנ"ל. אלא
שאכן נפלה כאן טעות במילת "ואיהו",
וצריך למוחקה כנ"ל].

ל' ע"א

דההוא חביותא ותפנוקא דההוא חביותא
דבעדן.

בקרימונה ובאור"י (שם עמ' קמ"ג) ליתא
למילות "דההוא חביותא" (אך במנטובה
כאצלינו).

נרדי נתן ריחו דא מלכא תתאה.

בדפ"ר (בקרימונה הוא בדף ד') "נתן ריחו
דא ימא בתראה מלכא תתאה". והד"א כתב
"אצ"ל ימא בתראה" [ולפי כללי הד"א,
שנדפסו בסוף הספר, "אצ"ל" מורה
שהמילים מיותרות, אך אינם טעות ושיבוש
ולכן לא מחקם לגמרי. ונראה שפתרון
אצ"ל" – הוא 'אין צריך לומר' ואכמ"ל].
בזולצבאך (עמודה ח') הביאו נ"א 'דא הוּא
מלכא'. ובאור"י (שם עמ' קמ"ג) 'דא י"ם
בתראה נ"א מלכות תתאה'. ובפירושו (שם
עמ' קמ"ד) 'ים בתראה מלכות' - נראה
שגורס 'ים בתראה', אך 'מלכות' יתכן שהוא
הפירוש שלו. ובאוה"ל בשם נ"א 'ריחו דא
הוא בתראה מלכא תתאה'.

לשון

בראשית ל' ע"א - ל' ע"ב

זהורית

כז

ועל דא (הא תנינן) השיתין.

במנטובה הגי' כאצלינו ומילות 'הא תנינן' ללא סוגריים. (בקרימונה 'ועל דא בראשית תנינן השיתין'). מוסגר בקושטא. באור"י (שם עמ' קמ"ד) "ועל דא תנינן שיתין".

שלמא דעלמא. והארץ היתה תהו סוספיתא דקמרי.

באור"י (שם), לפני הקטע והארץ היתה תהו סוספיתא דקמרי, נדפס קטע הזוהר 'והארץ היתה תהו ובהו היתה דייקא' שנדפס אצלינו לעיל בדף ט"ז ע"א. ומאמר 'והארץ היתה תהו סוספיתא' נדפס שם להלן בעמ' קמ"ז.

עאלו ונפקו את ואת.

כ"ה גם בדפו"ר. ובאור"י (שם עמ' קמ"ח) "א"ת וא"ת" משום שהכוונה על מילות "את" השמים ואת" הארץ כפי שפירש האור"י, ולכן עשו עליהם היכר.

אתגליף עלמא ואתקיימת.

כ"ה גם במנטובה. אך בקרימונה ובאוה"ל "ואתקיים".

ל' ע"ב

כיון דסליקו בסליקו דידא.

בקושטא וליוורנו (כ"ד) בסליקא. והנה במנטובה הגי' "כיון דסליקו בתיקלו דידא". והד"א תיקן "דסליקו בסליקא". ובקרימונה "דסליקו בתקלא דידא". ובאור"י בזוהר

ובפי' (שם עמ' קמ"ט) "דסליקו בטיקלא דידא". ובאוה"ל "דסליקו בסליקו בתיקלא דידא". (והמתוך למטה גרס "דסליקו בתיקלא דידא", וכתב ע"ז "ה"ג אוה"ל" ואינו מדויק כנ"ל).

ואשתריאו חילה.

בדפו"ר וקושטא וליוורנו (כ"ד) ואור"י "חילהא".

בשבילוי סתימין דלא אתגליין. וירא אלקים את האור כי טוב, תנן כל חלמא.

בקרימונה ובאור"י אחרי 'דלא אתגליין' יש כמה קטעים ארוכים של זוהר. ומאמר 'תנן כל חלמא' נדפס בקרימונה בדף ד' עמודה ד'. ובאור"י שם עמ' קנ"ב.

לסייפי עלמא ט' טב טוב הוא טב נהירו באשלמותא.

בדפו"ר הגי': "ט' טב טוב הוא נהיר באשלמותא". גירסתנו תיקון הד"א. באוה"ל בשם נ"א: "ט' טב טוב הוא נהירו באשלמותיה". דהיינו כהד"א אך ללא מילת 'טב' הנוספת. באור"י (שם עמ' קנ"ג): "ט' טוב נהירו באשלמותיה".

נהירו באשלמותא.

כ"ה גם בדפו"ר. בקושטא: באשלמותי. בליוורנו (כ"ד): באשלמותיה, וכ"ה באור"י כנ"ל. ובאוה"ל בשם נ"א הנ"ל: באשלמותיה.

ואתגניז גו אתנהרא ב'.

ל"א ע"א

אקרי מסגרת ודא הוא עלמא דאתי וזהווא
עלמא דאתי אתקרי מסגרת. תהיינה וכו'.

במנטובה: "אקרי מסגרת ודא הוא עלמא
דאתי. תהיינה". ומילות "וזהווא עלמא דאתי
אתקרי מסגרת" הסיפס הד"א. ובקרימונה:
"מסגרת ודא הוא עלמא דאתי דאקרי מסגרת
תהיינה".

יומת. בית דבראשית רברבא רבי יוסי וכו'.

כ"ה גם בקרימונה (עמודה ע"ט). אך
בקושטא אמ"ד-רש"ב וליוורנו (ב"ד) ליתא
למילות 'בית דבראשית רברבא'. והנה
במנטובה הגי': "ב' דבראשית רברבא".
והד"א מחק תיבות אלו. אך באור"י (ח"א
עמ' קס"ד) בזוהר כגירסתו, ובפירושו
נראה שגרס כבמנטובה.

רבי יוסי שאיל ליה ואמר.

במנטובה הגי' "שאיל על זה". הד"א תיקן:
"שאיל ליה" וכתב "אצ"ל על זה" - כלומר
שמילות 'על זה' מיותרות [ועי' מש"כ לעיל
על דף ל' ע"א ד"ה נרדי נתן ריחו
בסוגריים]. בקרימונה "שאיל ליה (ס"א על
זה)". באור"י (שם) "שאיל על דא".
ובאוה"ל "שאיל ליה על דא".

ל"א ע"ב

ושיתא יומין נפקין מינה.

כ"ה גם בקושטא וליוורנו-דפ"ר. אך
בדפ"ר "מניה" וכ"ה בליוורנו תרי"ח.

כ"ה גם בדפ"ר. אך באור"י בזוהר (שם עמ'
קנ"ג), ובפירושו (שם עמ' קנ"ד-קנ"ה) גורס
"גו את נהרא ב'". וכ"ה בשם נ"א באוה"ל.

לצדיקא דעלמא.

כ"ה גם בדפ"ר. אך באור"י בזוהר (שם עמ'
קנ"ג), ובפירושו (שם עמ' קנ"ה) גורס
'בצדיקא'. (והמתוך למטה הביא שבדפוס
זולצבאך הגי' "בצדיק". ולא הביא גי'
האור"י הנ"ל).

ואת מכללא דאתון דאינון את.

כ"ה גם בקושטא ובליוורנו דפ"ר. והמתוך
הדפיס למעלה 'כללא', נמשך בזה כדרכו
אחרי גירסת ליוורנו תרי"ח (-אלא שמסופק
אני אולי המו"ל במהדורת הצילום תיקן כך,
ואינו במקור), ולמטה גרס כגירסת האור"י
דלהלן.

ובמנטובה הגי': "ו' כללא דאתון דאנון
את". והד"א הגיה: "ואת כללא". בקרימונה
(דף כ' עמודה ב'): "הארץ ו' כללא דאתון
כד אתהדרת". באור"י כבמנטובה: "ו' כללא
דאתון דאינון את".

למיתב באתרה ואתפרש.

כ"ה גם בקושטא וליוורנו (ב"ד). אך בדפ"ר
ואתפרש' - דהיינו 'ואתפרשת' וברור
שכצ"ל.

לשון

בראשית ל"א ע"ב - ל"ב ע"א

זהורית

כט

ולכאורה כצ"ל משום שמוסב על 'בראשית מאמר קרינן ליה' שמוזכר בזהר לפני כן, והוא לשון זכר. וכן להלן 'ואתכלילן ביה'. ובאור"י (שם עמ' קס"ה) "מניה נפקי".

אלקים אלקים חיים.

כ"ה גם במנטובה קושטא אמ"ד-רש"ב וליורנו (ב"ד), וכ"ה באור"י. אך בקרימונה "אלקים דא אלקים חיים" (והמתוך למטה גרס כן בלי לציין מקור).

בדוכתיה בחד. עזקא דא בתרייתא.

כ"ה גם בקושטא ואמ"ד-רש"ב וליורנו (ב"ד). עם נקודה אחרי מילת 'בחד'. וכן באור"י (שם עמ' קס"ו): "כחד" בזהר ובפירוש. אך בדפו"ר 'בחד'. ולפי"ז הוא נמשך על להלן "בחד עזקא". ובאוה"ל גרס "בחד עזקתא" (וכ"ה באור"י שם 'עזקתא').

אפיק נהורין עלאין ושרי נהרא ושרי מיא לנגדא לקבלא לתתא ועל דא.

כ"ה גם בקושטא וליורנו. אך במנטובה "אפיק נהרא ושרי מיא לנגדא לתתא ועל דא". והד"א תיקן: 'לתתא לקבלא ועל דא'. בקרימונה "אפיק נהורא ושרי מיא לנגדא לתתא (ס"א לקבלה) ועל דא". כבדפו"ר. באמ"ד-רש"ב כבמנטובה.

ובאור"י (שם עמ' קס"ו): "אפיק נהורין עילאין ושארן מיא לנגדא לתתא נ"א לקבלה ועל דא". ובפירושו כתב "וזה"ש ושארן מייא לנגדא לתתא". ונראה שלא גורס מילת 'לקבלה'.

(נ"א גניז ליה).

כ"ה גם בליורנו-דפו"ר. והנה בדפו"ר, ובזולצבאך (עמודה ע"ח), ובאור"י (שם עמ' קס"ז), ובאמ"ד-רש"ב, "גניז ליה" ללא סוגריים ונ"א. ובקושטא נשמטו לגמרי מילות 'גניז ליה'. וכנראה שזו הסיבה שבליורנו הוסיפום בסוגריים ובנ"א. אלא שלכאורה אין ביאור לדברי הזהר כאן ללא מילות אלו, וכנראה שרק בטעות דפוס נשמטו מילות אלו בקושטא.

לצדיק דייקא.

כ"ה גם באמ"ד-רש"ב ובדפוס ליורנו. במנטובה וקושטא 'לצדי' דייקא'. בקרימונה ובאור"י בזהר (שם עמ' קס"ח) ובפירושו (שם עמ' ק"ע): 'לצדיקים דייקא'. ולכאורה גירסת 'צדיק' בוודאי לא מתאימה כאן. ויתכן שגם כונת מנטובה וקושטא 'ל'צדיקים' כפי שהוא בקרימונה ואור"י [או 'ל'צדיקא' כלשון הזהר בסמוך 'טמיר לצדיקא'].

ל"ב ע"א

דאתגלפא בקלפוי.

כ"ה גם בדפו"ר. בקרימונה נוסף "ס"א בגלפוי".

(ויהא כלא חד).

בקרימונה כל הקטע המוסגר אינו. במנטובה ישנו אך ללא סוגריים. מוסגר בד"א. בזולצבאך (עמודה ע"ח) קטע זה נדפס

כי אינו שייך לשם. באור"י ליתא לתוספתא.
אך מהד"א והאזה"ל מוכח שגרסו אותה.

צדקות פרוזנו (בישראל).

במנטובה, קושטא, ליוורנו-דפו"ר
(בליורנו-תרי"ח, המו"ל מחק מילת
"ישראל"), ללא סוגריים. בקרימונה
ובאמ"ד-רש"ב ליתא למילת "ישראל".
וכנראה עפ"י מוסגר בוילנא.

ל"ב ע"ב

ומהאי רקיעא שתאן לון.

כ"ה גם בדפו"ר ובאור"י, וקושטא וליורנו
(ב"ד). בקרימונה נוסף: "שתאן (ס"א שדר)
לון". ובדפו"ר ובאור"י גורסים 'לון' (וכן
מוכח מהד"א והאזה"ל מיזה שלא העירו
כלום). אך המק"מ כתב שלא גרסיןן "לון".
ואכן באמ"ד-רש"ב ליתא למילת 'לון'.

ואלמלא סטרא דדרום דאקיש תוקפיה
דהאי קרח לא נפקי מניה מיא.

כ"ה גם בדפו"ר. האזה"ל תיקן: "בהאי קרח,
ואתיך ליה לא נפקי. ובאור"י: "בהאי קרח
ומתיך ליה". (ובזהר מהדורת צילום של
ליוורנו תרי"ח תיקן המתקן בכתי "דאִתִּיש"
תוקפיה" ולא מצאתי מקור לזה).

אמר רבי אבא כך הוו קדמאי אמרי וכו'.

הלשון מגומגם קצת, וגירסת הכתם פז:
"אמר רבי אבא כד הוו קדמאי מטאן להאי
אתר מרחשן שפוון ולא אמרי מדי וכו'.

בסוגריים ובשם נ"א, לעיל בזהר אחרי 'ועד
יומא דיהא עלמא דאתי הוא טמיר וגניז'.
בקושטא נוסף על הגליון: שייך לעיל
בשיטה ב'. [באמ"ד-רש"ב נוסף בסוגריים
"הרב ציין זה כי שייך בשורה ב' ". וכוונתו
להאריז"ל בד"א שכתב ע"ז 'מצויין')
-ופירושו מצויין ומסומן בסוגריים].
ובאזה"ל כתב ע"ז 'אדל"ג ושייך לעיל
בסמוך'.

(וכך הוה עביד ר"ש).

בדפו"ר ובאור"י (שם עמ' קס"ט) ללא
סוגריים, הד"א מיסגרו. באזה"ל כתב ע"ז
'אדל"ג'. ובאמ"ד-רש"ב כתב ע"ז 'גליון'.
[ובדפוס ליוורנו ווילנא נדפס כאן בצד
"גליון הרש"ב". כלומר שהרש"ב כתב
שהוא גליון].

(דאפריש מחלוקת).

בדפו"ר בלי סוגריים, והד"א מחק מילות
אלו. מוסגר בקושטא. ובאור"י בזהר (שם
עמ' ק"ע) גורסו, אך מפירושו (שם עמ'
קע"א עמודה ב') נראה שלא גרס מילות
אלו.

תוספתא תנינן מל ולא פרע וכו'.

בדפו"ר, קושטא, ליוורנו, ווילנא, התוספתא
נדפסה בעמודה מקבילה למילים בזהר
להלן "כיון דישראל שבקו ליה דהוו גזרין
ולא פרעין". כי כמובן שייך לשם. אך
המתוק הדפוס התוספתא לפני קטע הזהר
"פתח ואמר מקול מחצצים", וזה לא מתאים

לשון

בראשית ל"ג ע"א - ל"ה ע"א

זהורית

לא

ל"ג ע"א

ביתא דעלמא (ועל דא אפיקו תרין נהורין. במנטובה הגי': "במיין תתאין ואפיקו ביתא דעלמא ועל דא אפיק חד נהורא דאקרי שמים ועל דא ב' אתחזי". הד"א מיסגר מ"ועל דא" עד "שמים". וגירסתינו מקורה מקושטא. בקרימונה הגי': "במיין תתאין ואפיקו חד נהורא (ס"א ואפיקו ביתא דעלמא) דאקרי שמים וע"ד ב' אתחזי".

וזמין לאשראה.

כ"ה גם בקרימונה, קושטא, ובאור"י בזהר ובפירוש (שם עמ' קע"ז), ובכתם פז, ובאמ"ד-רש"ב, וליוורנו. אך במנטובה: לאשדאה.

דהא איהו רקיע.

המתוק הביא שגי' ד"ז (-דפוס זולצבאך) "דהא"י איהו'. אמנם (כמו במקומות רבים) המקור של זולצבאך, הוא דפוס קרימונה.

(וכן אור קדמאה.

בדפו"ר ללא סוגריים. מוסגר בד"א.

(בגין דהיא דרגא תמינאה.

בדפו"ר ללא סוגריים. מוסגר בד"א.

ל"ד ע"א

רבי אחא אמר וכו'.

עד 'ישרצו המים' נדפס באור"י לעיל (כרך ב' עמ' ל"ג) בהמשך לזוהר שבדף כ' ע"ב.

ל"ה ע"א

דאנון סמוכים כחדא (נ"א דאינון סמוכים עולם תתאה בעולם עלאה דעד לא אתתקן עולם תתאה לא אתתקן ההוא עולם דקאמרן) (האי עולם דקא אמרן וכו').

במנטובה ליתא ל'נ"א', אלא הגירסא: האי עולם וכו' ללא סוגריים. והד"א מיסגר, והביא את הנ"א במקום. והנה בד"א נדפס כך: (נ"א דא סמוכין עולם תתאה וכו'). וכנראה מדפיסי קושטא פתרו מילת "דא" - "דאינון" (או שהיה להם מקור אחר לגירסא זו).

ובזולצבאך (עמודה ק"ד) הביאו את הנ"א שבד"א 'סמוכים וכו', והשמיטו מילת 'דא'.

וכן באמ"ד-רש"ב הביא את גירסת הד"א ללא סוגריים ונ"א' בגוף הזהר, והשמיט מילת 'דא' וגרס כך "סמוכים כחדא סמוכים עולם תתאה" וכו'. אלא שגרס אח"כ גם את המשפט 'האי עולם דקא אמרן' וכו' ללא סוגריים, ובהמשך אחד.

והנה בקרימונה (דף כ"ז ע"ב עמודה ק"ח) עיקר הגירסא כבמנטובה 'האי עולם דקא אמרן' וכו'. אלא שיש סימון על המילה 'האי' עולם. ובצד נדפס: "ס"א ד"א סמוכי עולם תתאה בעולם דלעילא דכד לא אתתקן וכו' " [-כלומר מכאן יש להמשיך כבגירסא הראשונה]. וזה כהנ"א שבד"א, אך בשלושה שינויים שציינתים בקו תחתי. והראשון שבמקום 'דא' שבד"א נדפס 'ד"א' - דהיינו 'דבר אחר'.

בקרימונה במקום "נצוהו" על שבע מצות (-שכ"ה גם במנטובה) "ופקדיה" על ז' מצוות.

וכאן המקום להעיר על המתוך שהדפיס את התוספתא לפני הקטע "רבי יוסי אמר כד הוו אנון דרין". ואין שם מקומה, כמו שמוכח מדפוס מנטובה, קושטא, ליורנו, ווילנא, שבכולם נדפסה בעמודה מקבילה למאמר 'אמר רבי יצחק'. וכן מוכח מקרימונה, שנדפס הקטע דנן אחרי מאמר אמר ר' יוסי כנ"ל.

את השם (חסר כאן ועי' בסוף הספר סימן ל"ז).

כדי להבין את פשר הסוגריים כאן, נקדים כי בקושטא להלן אחרי "עד לא אתבסמת" נדפס עה"ג: "עי' סו' הספ' וצמוד לזה בשורה מתחת 'חסר כאן' ובליורנו שם עה"ג 'חסר כאן עיין סוף הספ' וכן הוא בוילנא שם בגוף הטקסט."

אלא שמעיון בדפוס קושטא, וכן מהנוסח ההפוך "עי' סוף הספר חסר כאן", ולא כפי הנוסח שבדפוסינו הנ"ל שהוא לכאורה מתאים יותר, עולה שבעצם יש כאן שני הערות שונות. א. אחרי המילים "סביב לה" יש עיגול והוא ציון להנכתב עה"ג "עיין סו' הספ' ב. בשורה מתחת אחרי המילה 'אתבסמת' יש כוכבית שמפנה לציון עה"ג 'חסר כאן'."

ואכן מעיון בסוף הספר בהשמטה סימן ל"ז מתברר שאין שם תוספת והשלמת חיסרון,

ובאור"י (כרך ב' עמ' נ"ז): "דאנון סמוכין כחדא דבר אחר סמוכים עולם תתאה בעולם דלעילא האי עולם דקא אמרן תליא בעולם דלתתא דכך לא אתתקן עולם לתתא לא אתתקן" וכו' (ועי' בפירושו בעמ' נ"ט-ס').

ובאוה"ל כעין זה: "ד"א סמוכים עולם תתאה בעולם עלילה האי עולם דקא אמרן" וגו'.

ואף ששלושת הגירסאות שבקרימונה, ובאור"י, ובאוה"ל, שונות במקצת זו מזו, ומהגירסא שבד"א. אך נראה שהבסיס והמקור שלהם הוא אחד, ולפיכך מסתבר שגם כוונת הד"א היתה ל'דבר אחר', ובטעות נשמטו המרכאות ממילת "דא". [ואמנם כך הדפיס המתוך למטה בשם הד"א "דבר אחר" סמוכים וכו'.]

ל"ז ע"א

תוספתא. ארז"ל בשעתא דברא קב"ה לאדם וכו' וצוהו וכו' ע"ב.

במנטובה נדפס כאצלינו תחת הכותרת 'תוספתא', ובצד, בעמודה מקבילה לשורה אמר ר' יצחק עזא ועזאל וכו'. ובגופן מוקטן. בקרימונה (עמודה קי"ג) נדפס כחלק מהטקסט (ללא המילה 'תוספתא') כך: 'דמיין לעלאי ותתאי אז"ל בשעתא דברא קב"ה לאדם וכו'.

ובסוף הקטע: 'ואתעקרו מקדושתיהו ע"כ' כ"ה גם במנטובה. אך בקרימונה "ע"ד א"ר יצחק ברצף אחד."

אלא רק נוסחא אחרת לקטע הזהר כאן. ומכאן שה'חסר כאן' לא שייך ל'עין בסוף הספר'.

זאת ועוד, השמטה הנ"ל שם מסתיימת במילים "דא איהו מטתו שלשלמה דכתיב וכו'". ומכאן שהציון הנכון להשמטה הוא אחרי המילים "דא מטתו שלשלמה דכתיב "סביב לה". ולא אחרי "אתבסמת".

והנה המקור ל'חסר כאן' שבקושטא הוא מדפוס זולצבאך (עמודה ק"ט) שאחרי 'עד לא אתבסמת' נדפס בסוגריים 'כאן חסר'. וכ"כ באוה"ל אחרי 'לא אתבסמת': "חסר כאן".

אלא שמדפיסי ליורנו (ובעקבותם בדפוס וילנא) טעו לחשוב שהערה אחת יש כאן, ולפיכך הפכו את הניסוח ל"חסר כאן עיין סוף הספר". -חיברו את שני ההערות לאחת, וקישרו אותה למילה 'אתבסמת'.

ומכאן למקור הסוגריים שלנו, באמ"ד-רש"ב השמיט את שני ההערות הנ"ל שבקושטא, ובמקום זאת הדפיס כאן אחרי המילים 'את השם' "כאן שייך מה שבסימן ל"ו".

ובליורנו הדפיסו כאן את הנוסח שבאמ"ד-רש"ב הנ"ל. אך השאירו גם את הערות קושטא הנ"ל, ולא שמו לב שהחלק הראשון (-או יותר נכון ההערה הראשונה) 'עי' סוף הספר' - נכפל ללא צורך, אחרי שכבר הדפיסו את ההפניה בתחילת הקטע להשמטה שבסי' ל"ו.

הגדילו לעשות ב'וילנא' שהוסיפו כאן את המילים "חסר כאן". וזה טעות מוחלטת כי אין כאן שום חיסרון.

ועי' בסוף הספר סימן ל"ו).

כאמור לעיל בהשמטה בסימן ל"ו מובא גירסא אחרת לכל הקטע זהר דלהלן, עי' היטיב במש"כ להלן ד"ה דכתיב אנשי שם.

והנה המתוק' השמיט כאן את הסוגריים "חסר כאן ועי' בסוף הספר סימן ל"ו). וגם את הסוגריים שלהלן "חסר כאן עי' סוף הספר".

ולא זו אף זו, בחלק ההשמטות שלו השמיט לגמרי את סימן ל"ו הנ"ל. ובמבוא ל'השמטות' עמ' ח' אות ו' כתב שיש מקומות שהשמיט את הסימנים שהם נ"א לזוהר משום שכבר נדפסו בגוף הזוהר, ובסוגריים ציין כדוגמא לזה את סי' ל"ו.

והדברים תמוהים מאוד, כי שינוי גדול ומשמעותי יש כאן בגירסא שבהשמטה (שלא נדפסה בזוהר כאן, ובמתוק'). ששם הגי' "דכתיב אנשי השם". ולא כגירסתינו "דכתיב אנשי שם" -שזה ממש היפך הכתוב בפסוק. וכפי שביארנו להלן בד"ה 'דכתיב אנשי שם'. וכן גירסת הכתם פז כבהשמטה.

וכך יצא שלומדי הזהר במהדורת המתוק' הפסידו גירסא יקרה שמתקנת את הנוסח בזוהר. ודבר זה יצא ללמד על הכלל כולו, על הזהירות הנצרכת כאשר משמיטים או משנים נוסח הדפוסים הישנים.

מעולם ממש הוּוּ ומעולם דלתתא נטל לון
קב"ה כד"א (דא הוּוּ וגוברין גברין וכו'
אנשי שם כגוונא דא כתיב) זכור רחמין.

במנטובה ליתא לכל המשפט "ממש הוּוּ
ומעולם דלתתא נטל לון קב"ה כד"א", אלא
הגוי: מעולם 'דא הוּוּ וגוברין' וכו' כפי
שאצלינו בסוגריים. ומקור משפט זה
מהר"א. אך שם ליתא למילים "כד"א". והם
נוספו בקושטא.

והנה הד"א מיסגר מ'וגוברין גברין' עד
'אנשי השם', אך לא את המילים 'כגוונא דא
כתיב'. והם מוסגרו לראשונה בקושטא.
ובאמ"ד-רש"ב הגוי' כך: "לון קב"ה כגוונא
דא כתיב זכור רחמין".

אמנם בקרימונה הגוי' העיקרית היא כגוי'
הד"א אך בשני שינויים, א. 'מעולם הוּוּ',
וליתא למילת 'ממש'. ב. הגוי' 'כד"א' זכור
רחמין, כגוי' קושטא ודפוסים שלנו. אמנם
בקרימונה שם בעמודה מקבילה בצד ובאות
מוקטנת מובאת גוי' מנטובה (שבדפוסים
שלנו בסוגריים) בשם "ס"א" (והגוי' שם
'כגוונא דא כתיב', במקום 'כד"א').

(דא הוּוּ וגוברין גברין).

בכל הדפוסים "גברין". אך בוילנא
ובעקבותיו במתוך 'גברין', והוא ט"ס.
(ובעקבות טעות זו במתוך מנוקד "גברין",
במקום 'גברין').

דכתיב אנשי שם אנשי השם לא כתיב
אלא אנשי שם.

כן הוא גם בליוורנו-דפו"ר וקושטא
ומנטובה. וגוי' זו קשה מאוד להולמה
דאדרבה כתוב כאן בפסוק (בראשית ו' ד')
"אנשי השם". וכלשון הזהור גופו לעיל
"כתיב הכא אנשי השם". ובקרימונה
(בעמודה המקבילה בצד, בגופן קטן ובשם
'ס"א') הגוי' הפוכה שגורס כך: "דכתיב אנשי
השם, אנשי שם לא כתיב אלא אנשי השם".
וגוי' קרימונה הובאה בדפוסינו בסוף ח"א
בהשמטות בסי' ל"ו. ועי' בכתם פז שגורס
כבקרימונה ומבאר מה החילוק בין 'אנשי
שם' ל'אנשי השם'. ובליוורנו-תרי"ח נדפס
כאן כבקרימונה.

[והנה עי' בד"א על שורה כ"ח שכתב "(מן
וגוברין עד כט אנשי השם) מצויין".
ובמנטובה בשורה כ"ט 'אלא אנשי שם'.
מכאן נראה שגם לפני הד"א היה מתוקן כאן
הנוסח כבקרימונה, אלא שנשמטה הגהה זו].

ומעולם דלתתא נטל לון קב"ה ואינון
אבהן.

כ"ה גם במנטובה, אך בקרימונה 'נטל', וכן
תיקן האוה"ל.

מעולם ודאי נטל לון קב"ה רבי יצחק אמר.
'נטל' - כ"ה גם בקושטא. והנה במנטובה
ליתא כלל למילות 'נטל לון קב"ה'. ונוספו
בד"א ושם הגוי' 'נטל'.

מעולם ודאי נטל לון קב"ה. ר' יצחק אמר מעולם (ומאי הוא) דא מטתו שלשלמה.

מילות 'ומאי הוא' לכאורה אין להם ביאור. אלא שהם שריד לגי' מנטובה ששונתה. כי במנטובה: "מעולם ודאי. ומאי הוא דא מטתו שלשלמה". והד"א תיקן: "מעולם ודאי נטל לון קב"ה רבי יצחק אמר מעולם דא מטתו שלשלמה". ומחק לגמרי מילות 'ומאי הוא'. ומדפיסי קושטא השאירו מילות 'ומאי הוא' שבמנטובה בסוגריים (כדרכם פעמים רבות במחיקות הד"א).

ויש להעיר שבקרימונה בנוסחא שבצד בשם ס"א הגי' "א"ר יצחק מעולם דא איהן מטתו שלשלמה". ועיי"ש עור שינויים בגי'. וכאמור לעיל נוסחא זו נדפסה אצלינו בהשמטות שבסוף הזהר בסימן ל"ו.

(ד"א ל"ג דהא עד לא אתבסמת).

כ"ה גם בקושטא. והיינו שהד"א לא גורס מילות 'דהא עד לא אתבסמת' שבדפו"ר. אך יש להעיר שהד"א כתב ע"ז "אצ"ל" -דהיינו שהם מיותרות, ולא מחקם בתורת שיבוש מוחלט [ועי' מש"כ לעיל על דף ל' ע"א ד"ה נרדי נתן ריחו בסוגריים]. והאור"י (כרך ב') עמ' ס"ו ועמ' ס"ח) גורס את כל המשפט הנ"ל ומפרשו.

ר' אחא אמר וכו' אתבסמת) (חסר כאן עי' בסוף הספר) תא חזי.

עי' היטיב מש"כ לעיל בד"ה את השם (חסר כאן.

כלהון נטיעון.

כ"ה גם במנטובה וקושטא אמ"ד-רש"ב, וליוורנו (ב"ד). אך בקרימונה ובאור"י (שם עמ' ס"ח) "כלהו".

ל"ז ע"ב

ספר אמצעיתא כללא דעילא ותתא (ס"א ספר דאיהו ..לכל סטרין רזא וכו'). (כפי זה התיקון נמצא בשני ספרי היד) (ואחיד לכל סטרין ..(נ"א ואקרי) תורה) דתורה שבכתב ..ספר (ס"א תליתאה) דאקרי תולדות אדם.

יש כאן בילבול גדול בסוגריים ובגירסאות, ונעשה סדר בדברים.

גי' מנטובה: 'כללא דעילא ותתא "ואחיד לכל סטרין רזא דאדם קדמאה ספר תליתאה דאקרי תורה שבכתב אדם קדמאה ספר דאקרי תולדות אדם". וזו כגי' הסוגריים השניים שבדפוסינו.

גי' קרימונה: 'כללא דעילא ותתא "דאקרי תורה שבכתב אדם קדמאה ספר דאקרי תולדות אדם". וזו כהגי' העיקרית שבדפוסים שלנו ללא שום סוגריים, אך בתוספת המילים 'דאקרי תורה'.

ובקרימונה על המילה "ספר" אמצעיתא, יש ציון של אות א' ועה"ג נדפס באות א' כך "ס"א ספר דאיהו כללא דעילא ותתא ואחיד לכל סטרין רזא דאדם קדמאה". וזה כהסוגריים הראשונות שנדפסו אצלינו, אך

בשינוי אחד, שגי' קרימונה 'רזא "דאדם קדמאה" ספר דאקרי תולדות אדם".

להורות שאת המשפט הזה מחליפה הנוסחה השניה שבסוגריים השניות.

והנה גירסת דפוסינו בסוגריים הראשונות הנ"ל "רזא וכו'". - והמקור הוא מקושטא. וצריך להבין מה הכוונה ב"וכו'". ובפשטות נראה שהכוונה לגרוס 'רזא "דאדם קדמאה" (-כפי שהוא בקרימונה הנ"ל). אלא שזה לא כ"כ מסתבר כי מילות 'דאדם קדמאה' מוסגרו בתוך הסוגריים השניים.

[וכפי שהוכחנו במקומות אחרים, שבדפוס קושטא פעמים רבות ישנם שני גירסאות ושניהם בסוגריים, ומוכח מיניה וביה שמן ההכרח לגרוס אחת משני הגירסאות. וע"כ שהסיבה שמוסגרו היא רק כדי לסמן את הגבול של המשפטים שמחליפים אחד את השני].

ועוד קושי בגירסא יש כאן בדפוסינו (והמקור ג"כ מקושטא) ששונתה הגירסא במקום "דאקרי תורה שבכתב" שבדפו"ר, ל"דתורה שבכתב". ואם זה מתקשר לגירסא שלפני הסוגריים הראשונות 'כללא דעילא ותתא' דתורה שבכתב', לכאורה אין לזה שום ביאור.

והנה המשפט שבסוגריים "כפי זה התיקון נמצא בשני ספרי היד" מקורו מקושטא, אלא ששם ובדפוס ליורנו משפט זה נדפס עה"ג ללא סוגריים, ויש כוכבית על מילת "ואחיד" לכל סטריין שבסוגריים השניות (-השלישיות בדפוס וילנא), שמפנה להערה הנ"ל 'כפי זה התיקון וכו'.

אלא פשר הדבר הוא ש"רזא וכו' - הכוונה שיש להמשיך כאן 'רזא "ד"תורה שבכתב' וכו'. ודו"ק היטיב. וכך הגי' באור"י (שם עמ' ס"ח. אך בשינוי אחד, שלגי' הדפוסים שלנו לא גורסים בנוסחא זו ספר "אמצעיתא", אלא "ספר דאיהו". והרמ"ק גורס "ספר אמצעיתא דאיהו כללא דעילא ותתא ואחיד לכל סטריין רזא דתורה שבכתב").

אמנם ברור שנפלה כאן טעות דפוס, כיון שגי' 'ואחיד לכל סטריין' היא גירסת דפוס מנטובה (-שעליו כידוע מבוסס דפוס קושטא), ואין בה שום חידוש. ולא יתכן שע"ז יכתבו "כפי זה התיקון נמצא בשני ספרי היד". אלא ודאי שהכוונה היתה לגי' שבסוגריים הראשונות, שעליה נכתב "כפי זה התיקון נמצא בשני ספרי היד". ובטעות הכוכבית סומנה על הסוגריים השניות, במקום בסוף הסוגריים הראשונות.

ומכאן שמדפיסי קושטא נקטו לעיקר הגירסא את הס"א שבסוגריים הראשונות, שכנ"ל היא מתקשרת להמשך 'דתורה שבכתב' שאחרי הסוגריים. והסיבה שהכניסו את גי' זו (של הס"א) בסוגריים, היא רק

[וכנראה שגם הגי' "ד"תורה שבכתב, מקורה מ'ספרי היד' הנוכרים, משום שאין לה מקור בדפוס].

ה"נ"א ואקריי שבסוגריים מקורם מהד"א.

והסוגריים "ס"א תליתאה" אינם בקושטא וליוורנו. ונתווספו בוילנא עפ"י אמ"ד-רש"ב שגורס כאן כך: "כללא דעילא ותתא ואחיד לכל סטריין ואקרי תורה שבכתב אדם קדמאה ספר תליתאה דאקרי תולדות אדם" וכו'.

מב"ש וכו'.

באור"י (כרך ב' עמ' ס"ז) כתב "שם זה מצאתיו בכמה נוסחאות בספרים. ..ולא ידעתי דרך צרופם מפני הטעות אשר נפל בספרים".

ובאור"י (שם עמ' ס"ט) הדפיסו צילום מהכת"י ובו טבלה של השמות. ובטור השני למעלה "ענ"י". ועה"ג "נ"א עו"י". ובטור השני שורה שניה "זו"ה" ועה"ג "נ"א וו"ק". ובטור השני שורה שלישית "זד"ו" ועה"ג "נ"א וד"ו".

במקדש מלך הביא כאן דברי הרמ"ז בזה הלשון "ואמנם המערכה השניה שהיא, עו"י וו"ה נד"ו שו"ה עולה ת"ל". והגמטריא מכוונת רק אם גורסים "וד"ו". ואמנם בפ"י הרמ"ז על הזוהר שנדפס מחדש (ע"י הרב נחום מתפרח / מושב בטחה) הדפיס כאן "זד"ו". אך איני יודע אם כ"ה בכת"י, או שמא תיקן המהדיר מדעתו עפ"י הזוהר. ולפ"ז צריך ליישב הגמטריא שהיא ת"ל' עם הכולל.

ועי' בספר שורשי השמות לרמ"ז (י-ם תשנ"ט) ח"א אות מ' עמוד ש"צ (סימן ט"ז) שהביא טבלת שמות זו, ונדפס שם "נדו". וכן שם בחלק ה"פעולות" עמ' תקס"ט ג"כ כנ"ל. (אלא שיש להעיר שבעוד שבעמ' ש"צ הנ"ל בשורה העליונה בסוף נדפס "מיצ" בצדי"ק רגילה. בעמ' תקס"ט נדפס כאצלינו בצ' סופית).

ובכתם פז כתב "והצירוף היוצא מהכתוב הזה מתחלק ל"ב צירופים משלש שלש אותיות ומספר האותיות ל"ו עם הוי"ה צדי"ק הנוסף בו כאשר תראה בצירופו והשם שמותיו של הקב"ה כאשר קבלוהו הראשונים והיה ידוע להם".

והנה צורת האותיות הם כך, בתחילה האותיות בסדר מאונך האות הראשונה שבכל יחידה (בגופן כזה) "מגדל עוז שם הוי"ה". אלא שאות ה' שבסוף ההוי"ה נמצאת בטור הראשון בשורה התחתונה בסוף היחידה (והיא לכאורה שלא במקומה, ועי' מש"כ בזה לקמן). ואח"כ עוברים לצורה מאוזנת ולאות השניה שבכל יחידה (בגופן כזה) "בו ירוץ צדיק ונ" ואח"כ מתחילים שוב מתחילת הטבלה במאונך (באות השלישית שבכל יחידה) "שגב". ואח"כ בצורה מאונכת באות השלישית שבכל יחידה (בגופן כזה) מהטור השני הוי"ה צדיק". ועי' במהרח"ו המובא באור החמה שביאר באורך את סדר האותיות.

זו הטבלה המודפסת בדפוסינו וכ"ה גם בדפו"ר.

מבש	עוי	מיץ
גרג	ווה	יעד
דעב	זדו	היי
לקה	שוה	אנק

ידיעא לבני מהימנותא דא הוא ודאי ספר תולדות (אית דלא גרסי) (אדם לבני מהימנותא סודו וכו'. צדיק) (אדם לבני מהימנותא). ואמר רבי אבא וכו'.

במנטובה הגי' "דא ודאי ספר תולדות אדם סודו מגדל עז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב הוי"ה צדיק אדם לבני מהימנותא". והד"א תיקן 'דא הוא ודאי ספר תולדות אדם לבני מהימנותא'.

ובפשטות נראה שכוונתו למחוק את כל המשפט "סודו מגדל עז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב ה' צדיק". שכן דרכו של הד"א כשמוחק מילים או משפט להביא את המילה שלפני ואת המילה שאחרי וכל מה שהשמיט -מורה שמוחק. וכיון שכתב "תולדות אדם לבני מהימנותא". כל מה שבין "תולדות אדם" - ל"לבני מהימנותא" נמחק. [ואם היתה כוונתו רק להוסיף מילות 'לבני מהימנותא' בין המילים "תולדות אדם" - ל"סודו מגדל", היה צ"ל "תולדות אדם לבני מהימנותא סודו מגדל"].

אלא שיש הערה נוספת בד"א בשורה הבאה (בדפוס מנטובה) בזה הלשון "ה' צדיק (אדם לבני מהמנותא) מצויין". כלומר שיש למסגר את המילים 'אדם לבני מהמנותא'.

ולפי הנ"ל שני קושיות כאן א. שנראה מיזה שגורס מילות 'ה' צדיק' ורק 'אדם לבני מהימנותא' -ממסגר. ואילו מההערה הקודמת עולה שמוחק לגמרי מילות אלו. ב. לפי הנ"ל ואם גם ממסגרים ולא גורסים כאן

והנה יש להעיר א. שבפסוק אצלינו מילת "עז" היא חסרה ללא וא"ו, ובטבלה הנ"ל היא עם וא"ו. (וללא הוא"ו יהיה חסר באחת היחידות שלושה אותיות).

ב. לא מובן למה בטור השלישי בסוף העמודה הראשונה יש צ' סופית, כי לפי הסדר נראה שזה צ' מהמילה "צדיק". (ועי' מש"כ בזה לעיל בספר 'שורשי השמות' להרמ"ז)

ג. הה"א אחרונה של שם הוי"ה שבפסוק 'מגדל עוז שם הוי"ה', שהיא לכאורה נמצאת בשורה התחתונה בטור הראשון בסוף, היא לכאורה שלא במקום, לפי הסדר. והיה מתאים שתהיה האות השניה ביחידה הראשונה. אמנם אמרו לי הבקיאים, שג' ההערות הנ"ל אינם קושיות שכן מצוי בצירופי שמות בכתבי המקובלים.

מילות 'אדם לבני מהימנותא', הרי שיש לנו לגרוס בזהר כך: "דא הוא ודאי ספר תולדות. ואמר רבי אבא". וזה ודאי לא מתאים לומר "דא הוא ודאי ספר תולדות". ולכל הפחות היה צ"ל "ספר תולדות אדם".

ומן ההכרח לומר שאכן כוונתו בהערה הראשונה רק להוסיף מילות "לבני מהימנותא" אחרי 'תולדות אדם'. אך לא למחוק את 'סודו מגדל' וכו'.

וכן מצאתי בדפוס אמ"ד-תע"ה שנדפסו בו תיקוני הד"א עה"ג (ומלבד תיקוני הד"א אין בו שינויי נוסח או הוספות ממקורות אחרים), שהוסיפו על הגליון מילות 'אדם לבני מהימנותא' לפני 'סודו מגדל עז'. ולא מיסגרו או מחקו את כל המשפט סודו וכו'. אלא רק את ה'אדם לבני מהימנותא' שבסוף הקטע מיסגרו.

וכן באמ"ד-רש"ב שנמשך תמיד אחרי גירסת הד"א גורס כאן כך: "ספר תולדות אדם לבני מהימנותא סודו מגדל עז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב הוי"ה צדיק. ואמר רבי אבא".

והנה דפוס קושטא הוא המקור לנוסח שלנו דהיינו ל"אית דלא גרסי" [אלא ששם נדפס עה"ג, וכ"ה בדפוס ליוורנן], ולסוגריים על המילים אדם לבני מהימנותא סודו וכו'. וכן לסוגריים השניות ('אדם לבני מהימנותא') ואמר וכו'.

בהתחלה, הרי שהבינו שכוונת הד"א להוסיף ולא למחוק את כל הקטע 'סודו וכו' ומאידך מיסגרו גם את המילים האלו ואת כל הקטע סודו וכו'. וכתבו על זה 'אית דלא גרסי' ומיזה נראה שהבינו את הד"א כפי שהעלינו בהתחלה.

ומן ההכרח לומר שבהבנת הד"א נקטו כהצד השני הנ"ל וכפי שהוכחנו בבירור. ומה שמיסגרו את כל המשפט וכתבו עליו "אית דלא גרסי" - היה להם מקור אחר לזה, ואין כוונתם להד"א.

ועדיין יש להעיר שכאמור לעיל לא שייך לגרוס "דא הוא ודאי ספר תולדות" ללא המילה 'אדם'. ולכן גם כאן מן ההכרח שכוונת קושטא בשני הסוגריים, לא שיש אפשרות לא לגרוס אף אחת מהם. אלא להיפך שאחת מהם חייבים לגרוס, אלא שהסוגריים באות רק כדי לסמן את שני הנוסחאות המקבילות והמחליפות (וכפי שכבר כתבנו בזה עוד דוגמא לעיל).

[ובליוורנו-תרי"ח: "צדיק] אדם לבני מהימנותא. ואמר רבי" וכו'. 'אדם לבני מהימנותא' ללא סוגריים, נראה שהתקשו בהנ"ל שמן ההכרח לגרוס 'אדם לבני מהימנותא' וכיון שמוסגרו לעיל, כאן מן ההכרח לגרוסם. אך כבר ישבנו הדברים על נכון].

סודו מגדל עז שם ה'.

בדפוס קרימונה אחרי המילים "ידיעא לבני מהימנותא", נדפסה טבלת השמות ומצידה

ולכאורה יש כאן תרתי דסתרי, כי מצד אחד הוסיפו את המילים "אדם לבני מהימנותא"

השמאלי לאורך העמוד (-בשונה מהטקסט הרגיל) נדפס "סודו מגדל עוז שם הוי"ה" ומתחת לטבלה הנ"ל בכיתוב הפוך "בו ירוץ צדיק ונשגב הוי"ה" ובצד ימין של הטבלה לאורך העמוד "צדיק אדם לבני מהימנותא". ואח"כ ממשיך בגוף הטקסט "דא הוא ודאי ספר תולדות אדם לבני מהימנותא וא"ר אבא". באופן שתקין הד"א (הראשון, הנ"ל בקטע הקודם) מתאים לגי' דפוס קרימונה.

ויש לציין שכ"ה גם באור"י (שם עמ' ס"ח). וכן שם (שם עמ' ס"ט) המשפט הנ"ל נכתב מסביב לטבלה כבדפוס קרימונה. ומזה יש ללמוד שהמשפט "סודו וכו' מוסב על הטבלה.

והניסוח 'סודו' וכו' נראה הוספה מאוחרת. ושוב מצאתי שהמהרח"ו המובא באור החמה כתב שהמשפט סודו וכו' הוא כתיבת מגיה, ואינו מגוף הזוהר, וכתב שזה טעות.

והנה בדפוס קרימונה יש ציור "יד" ליד הטבלה הנ"ל, ונראה שהיא הפנייה ל"יד" שיש שם מעבר לעמוד בעמודה קט"ו ושם נדפס עה"ג "פריש רב מתיבתא מגדל עז דא כנסת ישראל וכו'. שזה שייך לכאן (וקטע זה נדפס אצלנו בזוהר ח"ג קס"ד ע"א - ע"ב).

ואריק באילנא (דשרייא ביה מותא) (מאילנא דמותא) **ואתמשכן**.

במנטובה: ואריק באילנא "דשריא ביה מותא. מאלנא דמותא אתמשכן רוחין" וכו'.

והד"א מחק תיבות 'מאלנא דמותא' ותיקן "ואתמשכן". (-והא בהא תליא, דו"ק). וכגי' הד"א כ"ה בקרימונה.

ותיבות 'דשריא ביה מותא' גרסם הד"א ללא סוגריים כבדפו"ר (וכ"ה באור"י כרך ב' עמ' ע"ב). מוסגרו בקושטא. אך לכאורה מוכרחים לגרוס כאן מילות 'דשריא ביה מותא', אלא שכוונת מדפיסי קושטא במיסגור היא רק לסמן שיש כאן שני נוסחאות מחליפות: או 'דשרייא ביה מותא' או 'מאילנא דמותא' (וכפי שכתבנו בכמה מקומות שמוכח כן).

והנה בקושטא השאירו תיבות 'מאילנא דמותא' אך שמום בסוגריים ובגופן קטן יותר (-להבדיל ממילות 'דשרייא ביה מותא' שהשאירו באותו גודל גופן ורק מיסגרו). והשאירו הגי' "אתמשכן" ללא וא"ו. וכ"ה גם בליוורנו דפו"ר.

אך באמ"ד-רש"ב וליוורנו-תרי"ח הוא כבילנא עם וא"ו. (ועי' עוד במש"כ לקמן דף מ"ג ע"א ד"ה (ד"א ותריסר).

וכדין יריק (ס"א זריק) חיין.

כ"ה בוילנא. בדפו"ר 'וכדין אריק חיין'. הד"א תיקן 'וכדין זריק חיין'. וכ"ה באמ"ד-רש"ב. בקושטא 'וכדין זריק חיין'. וכ"ה בליוורנו (ב"ד) כבקושטא.

הוה משיך לתתא.

בקרימונה 'לתתא'.

לשון

בראשית ל"ז ע"ב - מ"ד ע"ב

זהורית

מא

דבי ר' אלעזר אמרי.

כ"ה בדפו"ר. והד"א תיקן "ר"א אמר".
ובקושטא תיקנו כהד"א, והשאירו גי' דפו"ר
בסוגריים וגופן מוקטן.

ל"ח ע"א

כי ה' דבר: ע"כ אשתכללו מילין מכאן
ולהלאה תקונא דפרשתא.

במנטובה: "כי ה' דבר": ואח"כ יש כותרת
בגופן גדול "בראשית". וליתא לכל המשפט
ע"כ אשתכללו וכו'. משפט זה נוסף בד"א.

ובקרימונה הגירסא "כי ה' דבר. ע"כ
אשתכללו מילין דפרשתא: ואח"כ כותרת
בגופן גדול "ההיכלות" ואח"כ "אמר ר"ש
הא תנינן וכו'.

ובאור"י ובאוה"ל כגי' קרימונה והד"א
דהיינו ע"כ אשתכללו מילין דפרשתא מכאן
ולהלאה תקונא דפרשתא. ונוסף שם
"ובס"א הא לך ספר היכלות".

ל"ט ע"ב

מזמור לדוד דשארית עליה.

בדפו"ר, קושטא, ודפוס ליורנו: "דשארית"
וכצ"ל.

מ"א ע"א

[דא כגוונא דדא. ת"ח אמר רבי שמעון
וכו'.]

ציינו כאן בדפוס וילנא שבקרימונה לא
מופיעים כאן כל ההיכלות הבאים. ואחרי

המילים "דא כגוונא דדא" מתחיל המאמר
ו"יאמר אלוקים יהי אור אמר רבי יצחק"
הנדפס אצלינו לקמן בדף מ"ה ע"ב.
וההיכלות הנ"ל נדפסו בקרימונה בפרשת
ויקהל דף פ"ט ע"ב עמודה שני"ה והלאה].

מ"ג ע"א

(ד"א ותריסר) (ותרין) סמכין.

במנטובה 'ותרין' והד"א תיקן 'ותריסר'.
ומקור גי' מקושטא, וגם כאן שני הסוגריים
הם כדי לסמן שיש כאן שני נוסחאות
שמחליפות אחת את השניה, אך אחת מהם
מן ההכרח לגרוס, (וכפי שהערנו ע"כ בכמה
מקומות ראה מש"כ לעיל בעמ' ל"ז ע"ב).

מ"ד ע"ב

היכלא שתיאאה וכו' אקרי היכל הרצון.

ע"י בשער הפסוקים להאריז"ל על הפסוק
(במדבר כ"ד י"ז) "דרך כוכב מיעקב". שכתב
וז"ל "כבר ידעת מ"ש בפרשת בראשית,
בענין אותם ז' היכלות, איך מכולהו נחית
לתתא, עד דמטי לחד כוכבא משבעה כוכבי
לכת. ואותו הכוכב הנרמז כנגד היכל הרצון,
שהוא בחי' הת"ת, הנקרא יעקב כנודע, הוא
הנקרא כוכב סתם, הששי משבעה כוכבי
לכת. וזהו דרך כוכב מיעקב". עכ"ל.

כוונת האריז"ל לשבעה ההיכלות המבוארים
בזוהר כאן מדף מ"א ע"ב והלאה, ומתוך
דברי הזוהר מתבאר שהם כנגד הז' כוכבי
לכת. והנה בזוה"ק בדפוסים שלנו רק על ד'
היכלות מתוכם מוזכר הכוכב שכנגדם. והם
א. בדף מ"א ע"ב על ההיכל הראשון "תחות

כנודע). "ויש במקומו נ"א" - וכאן הביא את הקטע שבסוגריים השניים אצלינו. אך הוא לא מיסגרם, ובקושטא על הסוגריים הראשונות כתבו "ד"א" כלומר שהד"א מיסגרם, ואת הקטע המחליף שבד"א הכניסו לסוגריים כדי להורות שהוא מחליף את הקטע הקודם וכתבו עליו נ"א כלשון הד"א.

בקושטא וליורנו (ב"ד) שני הסוגריים זהות ללא שום הבדל. אך בווילנא הראשונות עגולות והשניות מרובעות, ויפה עשו.

מ"ז ע"ב

(ד"א הא אוקימנא וכו').

מקור הסוגריים מקושטא, וכאן הכוונה במילת "ד"א" - שהד"א מיסגר משפט זה (שמופיע במנטובה). וזאת בניגוד לרוב הפעמים שכשכתוב ד"א בתוך סוגריים הכוונה שהד"א הוסיף את המשפט שבסוגריים. כמו בעמוד זה גופו לעיל "יהי מארת ברקיע השמים (ד"א מארת חסר כתיב)". שמילות 'מארת חסר כתיב' ליתא במנטובה, אלא הד"א הוסיפם. [וכן בעמוד מ"ז ע"א הסמוך 'ד"א אינון'], 'ד"א בנין לקב"ה', 'ד"א ערלה', שלושתם הם הוספות הד"א].

מ"ז ע"א

וכל דאשתדל בה שכלל עלמין וקיים ליה. כ"ה גם במנטובה. ובקרימונה 'שכלל עלמא'.

היכלא דא מתפרשין חילין לבר לכמה סטריין דרקיעין דלתתא, עד דמטו לככבא דשבתאי". ב. בדף מ"ב ע"ב על ההיכל הב' "וכן כמה חיילין ומשריין דאתאחדו (נ"א דנחת) לתתא, ואתערבו באינון תתאי, עד דמטו לככבא דצדק". ג. בדף מ"ג ע"א על ההיכל הג' "עד דמטו דרגין בדרגין לככבא דמאדים". ד. בדף מ"ד ע"ב על ההיכל הה' "עד דמטו כמה חיילין לבר, עד ההוא ככבא דאקרי נגה". ובשאר ההיכלות לא מפורש הכוכב שלהם. ובדברי האריז"ל הנ"ל מתבאר שהיכל הרצון שהוא ההיכל השישי, כנגדו הוא הכוכב הנקרא 'כוכב' בסתם.

ומלשון האריז"ל נראה קצת שהיה לו גירסא בזוהר עצמו שכנגד היכל הרצון הוא הכוכב. אך אינו מוכח, ויתכן שזה פי' האריז"ל עפ"י מהלך הזוהר. ועכ"פ הלשון "איך מכולהו נחית לתתא, עד דמטי לחד כוכבא משבעה כוכבי לכת", בוודאי אינו לשון זוהר, אלא לשון האריז"ל עצמו שכתב בלשון זוהרי"ת. וכוונתו מבוארת כנ"ל שבדברי הזוהר שם מבואר איך מכל היכל יורדים מלאכים עד לאותו הכוכב שכנגדו.

מ"ה ע"ב

(ד"א ושתיל לון וכו'). (נ"א ושתיל לון וכו').

מקור שני הסוגריים הוא בדפוס קושטא. והנה הד"א הוא שמיסגר את כל הקטע הראשון והוסיף במקומו את כל מה שבסוגריים השניים, ולשונו של הד"א על הקטע הראשון - "מצויין" (-דהיינו ממוסגר,

לשון

בראשית מ"ז ע"ב - מ"ח ע"ב

זהורית

מג

מ"ז ע"ב

דתנן כהן נוטל בראש.

כ"ה גם במנטובה, ובאור"י. אך בקרימונה
ליתא למילות אלו.

מ"ח ע"א

(ס"א דכדין זמן וכו'.

במנטובה ליתא לסוגריים ומה שבתוכם.
נוספו בקושטא, ומקורם מקרימונה, שנדפסו
שם על הגליון בשם ס"א.

מ"ח ע"ב

ולזעירי בתרי תבשילין סגיא.

פירש המתוך ולכל הפחות ישאיר שני
תבשילין ליום. אך קשה לפי"ז הלשון
"זעירי" כי תרגומו "קטנים". ולפי פירשו
יתפרש כאן במשמעות של "פחות", וזה לא
מצאנו. ועי' בזהר ח"א קס"ו ע"ב "ואי תימא
דזעיר הוה ירח או שתא, לאו הכי אלא ואחר
עד עתה עשרין שנין". ונראה שפירושו שם
מלשון "מעט" כלומר זמן מועט. ואולי גם
כאן הכוונה "ולממעטים".

אמנם שוב מצאתי שהמקדש מלך כאן פירש
ג"כ מילת "זעירי" - "ולפחות" (אך גוף
פירושו כאן עי' להלן שהוא דלא כהמתוך).
ואולי מפרש הענין, אך התירגום המילולי
הוא כנ"ל מלשון מיעוט.

ובקרימונה ואור"י (כרך ב' עמ' ק"ב)
הגירסא: "ולזעיר" (ואולי הכוונה לסעודה ג'

שהיא סעודתא "דזעיר" אנפין). ובאוה"ל
הביא גירסא בשם נ"א "ולסעוד" בתרי
תבשילין.

אמנם בעצם מה שפירש המתוך שהכוונה
שישאיר שני תבשילין לסעודות היום.
באור"י (שם) פירש "בתרי תבשילין סגיא" -
שמשפיק שני תבשילין שיאכל בסעודת הלילה.
וכן פירש כאן המקדש מלך (וכ"ה בזהר ח').
ובזה מובן שאין כאן כפילות על מה שאמר
לעיל 'ואית דאמרי' ודו"ק היטיב. ולפי"ז
אולי "זעירי" הכוונה למי שקטן בממון,
דהיינו עני. וגם הנ"א שבאוה"ל הנ"ל
"לסעוד" נראה שהיא מתאימה לפירוש זה,
שהכוונה לסעוד סעודת הלילה בב' תבשילין
סגי.

[ופלא על המתוך שפירש כנ"ל וכתב על
קטע זה כמקור 'רמ"ק ומפרשים' ופירש בזה
דלא כהרמ"ק והמק"מ והזהר ח', ולא
מצאתי מקור לפירושן].

והנה המגן אברהם בסי' רמ"ב סק"א כתב
(על מש"כ השו"ע שם ש'אפי' מי שצריך
לאחרים אם יש לו מעט משלו צריך לזרז
עצמו לכבד את השבת) "ולא יפחות משני
תבשילין זוהר בראשית עמ' ק"ל" (וכידוע
שהוא השתמש בזהר דפוס קרימונה, ואכן
הזהר כאן, נדפס שם בעמ' ק"ל), והביאו
המשנ"ב בסק"ב. ודבריהם סתומים ולא
פירשו אם הכוונה בכל סעודה, או שבמשך
כל השבת יאכל ב' תבשילין. וראיתי בספרי
חכמי הזמן מי שנתחבט בזה, ומפירוש

אתער^ו סומן עיגול, ובצד נדפס "ס"א יצר טוב ויצר רע דאיהו חדוה ואייתי לה לגביה ולעילא סטן[]] דצפון ממש וכו'. (ובדפוס מנטובה ליתא).

ומכאן שהקטע שייך אחרי המילים 'ואייתי לה לגבי' [ומקור ההשמטות מסימן כ"ב ואילך הוא מדפוס קרימונה גופן]. אלא שמכיון שבהשמטות נדפס שזה שייך ל'מאמר וייצר' ולא צויין היכן בדיוק, ובדפוסים הקודמים (אמ"ד תע"ה, ותפ"ח, וקושטא) לא היתה הפניה בגוף הזוהר להשמטה שבסוף הספר, כל מדפיס החליט מדעתו להיכן זה שייך. אך האמת שאלו ואלו טעו, וכנ"ל מיקומה אחרי המילים "ואייתי לה לגביה".

ויפה העיר המתוק בתחילת כרך ההשמטות שלו שעיקרו של הקטע שבסימן מ"ג הנ"ל נכנס כבר בגוף הזהר שבדפוסינו עפ"י הד"א, להלן בסוגריים "ד"א ולעילא סטרא דצפון" וכו'. חוץ משינוי קטן ששם נוסף לעיל 'ויצר רע' דאיהו חדוה.

והנה הד"א כתב על המשפט שלקמן "וכדין אתייהבת וכו' לגבי יצר טוב ויצר רע" "טעות". ובעיקבותיו מוסגר בדפוסים הבאים. וכתב הד"א "וצריך לומר במקומו 'ולעילא סטרא דצפון וכו'" כנדפס אצלנו בסוגריים. (והמילים 'ד"א' שבתחילת הסוגריים פישרם שמקור הוספה זו הוא מהד"א). אלא שהמקור הראשוני הוא מקרימונה כנ"ל. אך יש כמה שינויים בין גירסת קרימונה לד"א.

האור"י והמק"מ הנ"ל למדנו שהכוונה דווקא לסעודת הלילה שבה צריך לאכול ב' תבשילין לפחות.

תא חזי שבת ליליא ויומא.

כ"ה גם במנטובה ובאור"י. אך בקרימונה ליתא למילת "שבת" והנוסח יותר ברור לפי"ז.

ויהבין לה כל מה דאצטריך.

כ"ה גם במנטובה. אך בקרימונה (והוא בדף ל"ה עמודה קל"ז) כל מה דאצטריך.

והוא יהיב ל"ה מה דאצטריך.

כ"ה בוילנא ובמתוק. אך בדפוס וליורנו (ב"ד) והוא יהיב לה וכמובן שכצ"ל. ובקרימונה יהיב לה כל מה דאצטריך.

מ"ט ע"א

אבל וייצר ה' אלוקים ביצר טוב וביצר רע (מה שחסר כאן עי' בסוף הספר סי' מ"ג).

כ"ה בדפוס וילנא. אך בליורנו (ב"ד) הסוגריים נמצאים לעיל אחרי המילים "ולא ידיע בשמא) כתיב (כאן שייך מה שבסימן מ"ג) וייצר ה' אלוקים". ובהשמטות בסימן מ"ג נדפס בכותרת 'מאמר וייצר'. 'סימן מ"ג ס"א יצר טוב ויצר רע דאיהו חדוה וכו'.

והנה זה פשר דבר, מקור הקטע הנ"ל הוא מדפוס קרימונה (דף ל"ה ע"א עמודה קל"ז) שעל המילה (כיון דמתקשרן דא בדא כדין)

מ"ט ע"ב

בתיאובתא (נ"א בתאובתא).

כ"ה גם בקושטא שהוא המקור לסוגריים אלו. ובמנטובה הגי' "בתאובתא". והד"א תיקן "בתיאובתא", וכ"ה בקרימונה. (ואולי כוונת קושטא היתה להביא כאן גי' מנטובה "בתאובתא", ובטעות דפוס נדפס "בתאובתא").

בזוטרא (נ"א בזוטא) דזיפתא.

בדפו"ר קושטא ואמ"ד-רש"ב (תקס"ה), ליתא לנ"א. נוספה בליוורנו-דפו"ר (אולי עפ"י האמרי הבינה דלהלן). וכ"ה באור"י (עי' להלן), ובאוה"ל 'בזוטא' (ועי' גירסת אמ"ד-רש"ב שהבאנו להלן).

לזעירין דטינקין.

כ"ה גם בליוורנו, ומנטובה. ובקרימונה: "דתינקין (ס"א דטינקין)". ובאוה"ל "בזוטא דזיפתא לזעירין דקניטין נ"א דתקנין". ובאור"י בזהר (שם עמ' ק"ח) 'בזוטא דזיפתא לזעירין דקניטין'. (ושם בעמ' ק"ט בפירושו ג"כ 'בזוטא דזיפתא').

בהערה שעה"ג הזהר בדפוסינו נדפס "פי' לתינוקות של ערסין) ובא"ב זוטו" וכו'. והנה המשפט שבסוגריים נוסף בקושטא. "ובא"ב" - תרגומו 'ובאמרי בינה' שכן כל המשך הגהה זו מקורה מהאמרי בינה (הובא גם בזולצבאך כאן בשולי הגליון). ובליוורנו (ב"ד) בסוף ההגהה בסוגריים 'פי' במעט זפת וכו' ובסיומה 'הרש"ב'. ומקור הגהה זו

והנה ההשמטות נדפסו לראשונה באמ"ד תע"ה, ושם הובאה כבר הוספת הד"א הנ"ל למטה בשולי העמוד, ואעפ"כ הדפיסו את הקטע הנ"ל בהשמטות שם בדף ט' ע"ב תחת הכותרת 'מ"ט ע"א במאמר וייצר'. והסיבה היא ביגלל אותם השינויים שיש בקטע זה בין גירסת הד"א, לגירסת שבקרימונה (שהיא זו שנדפסה בהשמטות).

לגבי נוקב' (ס"א ומסטר שמאלא אתער תדיר לגבי נוקבא) רזא דמלה.

במנטובה ליתא לכל הס"א. בקרימונה: 'לגבי נוקבא ומסטר שמאלא אתער תדיר רזא דמלה וכו'. ומקור גירסתינו מקושטא, וכן הוא באוה"ל.

(וכדין אתייהבת וכו'). (ד"א ולעילא וכו').

עי' מש"כ בזה לעיל בד"ה 'אבל וייצר ה' אלוקים'.

איהו צבי ואיהו צביה.

כ"ה גם בליוורנו-דפו"ר (בתרי"ח במהדורא המצולמת נראה שהמו"ל תיקן 'צבי') והמקור לגירסתינו זו הוא מאמ"ד-רש"ב. אך בדפו"ר, וד"א, קושטא, ואוה"ל (וכן הדפיס המתוקן): ואיהו צבי. ובזהר שבאור"י (כרך ב' עמ' ק"ה) 'ואיהו צביה'. ובפירושו (שם עמ' ק"ז) בתוך דבריו הביא את לשון הזהר ואיהו 'צביה', אך בהמשך הביאו שוב בנוסח ואיהו 'צבי' (והמדפיסים הוסיפו ה' בסוגריים) וצ"ע.

באמ"ד-רש"ב והם דברי רש"ב עצמו (בוילנא משפט זה הודפס במדור ניצוצי אורות).

והנה האמרי בינה בהגהתו הנ"ל כתב "והגירסא הנכונה ..דזוטא דזיפתא לזעירין דניקין. אך מהגהת הרש"ב וההגהה שבקושטא הנ"ל נראה שגרסו 'דטינקין' -והתרגמה מלשון עריסה. (ובאמ"ד-רש"ב תקס"ה הגירסא בזהר 'בזוטרא דזיפתא לזעירין דטינקין'. אך נראה שהוא ט"ס כיון שהרש"ב גם פירשו מלשון 'זפת'. וצ"ע באמ"ד-רש"ב מהדורת תקל"א או תקמ"ט).

נ' ע"א

כגוונא דא תלמידי חכמים וכו' בגין דישתכח דכר ונוקבא.

כ"ה גם בליוורנו ובאמ"ד-רש"ב ובקושטא. והנה בדפו"ר ובאור"י (שם עמ' ק"י) "דמשתכח". וגירסתנו היא תיקון הד"א. [אלא שלכאורה היה מתאים יותר 'דישתכח' בלשון רבים כי מוסב על התלמידי חכמים, וכפי שהיא בגירסת דפו"ר הנ"ל ג"כ בלשון רבים וצ"ע].

בעיין תלמידי חכמים לחדתא לדביתהו.

בדפו"ר הגירסא "לביתהו". כלומר "לביתם" והכוונה ל'ביתו -זו אשתו' (-וכן לעיל כמה פעמים בדפו"ר). והד"א תיקן 'לדביתהו' (ולכאורה היה צ"ל 'לדבתייהו' -בלשון רבים).

נ' ע"ב

ועל דא אורייתא שריא כבי"ת.

כ"ה גם במנטובה. אך בקרימונה "שריית". ובאור"י בזהר (שם עמ' ק"ב) ובפירושו (שם באות י"ח) גורס "שריאת" (והביאו המתוק).

נ"ב ע"א

ושטו אורחוי באתר דא.

כ"ה גם במנטובה וקושטא. באור"י בזהר 'ושטו'. ואולי הוא מלשון שיטוט. וא"כ יש לנקד כבמתוק בשין ימנית. אך בקרימונה "ושטו". ולפי גי' קרימונה, וכן לפי ביאור המתוק שהכוונה שנטו דרכם (וכך נראה יותר), א"כ צריך לנקד "ושטו" בשין שמאלית. ולפי הפי' הראשון נחא קצת הלשון 'אורחוי' שהכוונה ששוטטו בדרכו של הנחש. אך לפי הפי' הב' היה צ"ל "ארחייהו" וצ"ע.

נ"ב ע"ב

אינון מזיין (דאתחברו בהו ד"א דאתחגרו בהון).

וכן במנטובה קושטא וליוורנו-דפו"ר ואמ"ד-רש"ב ובד"א 'מזיין'. אך בקרימונה וליוורנו תרי"ח ובאוה"ל 'מזיין'.

והנה מקור הסוגריים בקושטא. והכוונה שבמנטובה (וכ"ה בקרימונה) הגי' "דאתחברו בהו" והד"א תיקן במקום זה

נ"ג ע"א

בעיטא של נחש דא.

כ"ה גם במנטובה. אך בקרימונה 'בעיטא
בנחש'. וכ"ה בזוהר שבאור".

נ"ג ע"ב

ועל דא במה דאזיל בר נש.

כ"ה גם במנטובה, וכן נראה שהוא
בקרימונה. וכ"ה בקושטא, ובאמ"ד-רש"ב.
וכן נראה שהוא בליוורנו-דפ"ר. אך
בליוורנו-תרי"ח במה.

נ"ד ע"א

לקבל שבעין סטריין ושבעין ענפין.

כ"ה בכל הדפוסים (בקרימונה דף מ"ד ע"ה
עמודה קע"ה, כמה נוסחאות כאן, ובסוגריים
בשם ס"א "לקבל ע' סטריין וע' ענפין". ולפי
שאר הנוסחאות שם לא גורס כלל 'לקבל'.
אמנם בזולצבאך (דף מ"ב ע"ב עמודה
קס"ח) הביאו את גירסת קרימונה הנ"ל
וגרסו 'אנפין'. אך ברור שהוא ט"ס, כי
כוונתם שם ברורה להעתיק הנוסח
מקרימונה).

ובמתוק למעלה ולמטה 'ושבעין אנפין'.
ונדחק מאוד בפירושו עי' שם. ואמנם
באור"י (ח"ב עמ' ק"ל) בזוהר "אנפין". אך
מסתבר שזה טעות המדפיסים (כמצוי שם
הרבה). ומפירושו אין ראייה לגירסתו. ועי'
בכתם פז שכתב שהע' אנפים - אופנים הם

"דאתחגרו בה". ואין הכוונה שיש למסגר
את שני הגירסאות, כי אחת מהם מוכרחים
לגרוס, אלא כפי שכבר כתבנו כמה פעמים
בקושטא נהגו כך, כדי לסמן את התיבות
שהם שני גירסאות שונות המחליפות אחת
את השניה.

והנה בד"א "דאתחגרו בה". וכן נראה שהוא
בקושטא (הטופס שבידי לא כ"כ ברור). וכן
הוא בליוורנו דפ"ר 'בה'. ובאמ"ד-רש"ב
'בהון' וזה המקור של וילנא. אך בליוורנו
תרי"ח דאתחגרו בהן. וכ"ה באוה"ל "אינון
מזיינין דאתחגרין בהן".

רבי שמעון הוה יתיב לילא חד ולעי באורייתא.

בדפוס ליוורנו ווילנא נוסף כאן לפני מילות
רבי שמעון, בסוגריים ("כאן שייך א"ל ר'
אילאי זכאי קשוט שבשלח לך קס"ב ב')."
והמקור לזה הוא מזוהר אמ"ד-רש"ב.

ופשר הדבר הוא שבקרימונה כאן (דף ל"ז
עמודה קמ"ה) יש 'תוספתא' המתחילה
במילים "א"ל ר' אילאי עולו לדוכתא".
ותוספתא זו לא נדפסה כאן במנטובה.
ובהשמטות אחרי סימן מ"ד כתבו המדפיסים
תוספתא אמר ליה וכו' תמצא בחלק שלישי
דף קס"ב ע"ב. וכוונתם לתוספתא הנ"ל
שנדפסה בקרימונה (כידוע שכל החלק השני
של ההשמטות, הם מאמרי זוהר שנדפסו
בקרימונה ולא נדפסה במנטובה).

כנגד השבעים 'ענפים' של האילן הקדוש. ומזה משמע שגס כגירסתינו. ועכ"פ פירוש המתוק כאן דחוק ביותר. ולכן נראה שגם באור"י נפלה ט"ס וצ"ל "ענפין" והביאור כהכתם פז הנ"ל.

ואתדבק ביה ברא דיוליד.

כ"ה בויילנא ובמתוק. אך בכל הדפוסים "ואתדבק" וכצ"ל.

ולא אעדי מניה וברא (ומה) דאוליד בההוא (רוח) מסאבו איהו הוה בריה מההוא רוח מסאב איהו ההוא ברא אדם אתדבק וכו'.

בדפו"ר הגי' 'ולא אעדי מניה [בקרמונה נוסף כאן: דאיהו רוח מסאב] ומה דאוליד בההוא רוח מסאב מההוא רוח מסאב [בקרמונה: מסאב] איהו ההוא ברא" [וכעין זה באור"י (כרך ב' עמ' קל"א) "אתעדי מיניה ומה דאוליד וכו' מההוא רוח מסאב" וכו']. והד"א תיקן: "אעדי מניה וברא דאוליד בההוא מסאב איהו הוי בריה מההוא רוח". ובקושטא השאירו גירסת דפו"ר 'ומה' רוח' בסוגריים, ותיקון הד"א בגוף הנוסח.

באוה"ל בשם נ"א 'ולא אתעדי מניה וברא דאוליד בההוא רוחא מסאב איהו הוה בריה דרוח מסאב'.

והנה מהד"א נראה שאינו מוחק מילות 'איהו ההוא ברא', אלא שא"כ יש כאן כפילות לא מובנת: "איהו הוה בריה מההוא רוח מסאב איהו ההוא ברא".

ולכן נראה שלפי הנוסחא שהוסיפה מילות: 'איהו הוה בריה', יש למחוק מילות 'איהו ההוא ברא', ומסתבר שזו גם כוונת הד"א, אלא שנשמטה המחיקה.

וסמך לדבר שבדפוס זולצבאך נדפס כך: "איהו ההוא ברא (מהרמ"ק נ"א וברא דאוליד בההוא רוח מסאב איהו הוה בריה דרוח מסאב) אדם אתדבק וכו'.

[אמנם הביאו בתוך הטקסט את תיקון הד"א כפי שנדפס אצלינו. והגירסא שהביאו בשם הרמ"ק היא ממש גירסת האוה"ל הנ"ל. וכבר הערנו שפעמים רבות גירסאות שיוחסו בדפוס זולצבאך לרמ"ק, אינם באור"י לפנינו].

וב'ניצוצי יעב"ץ' כתב שצ"ל כך: "וברא דאוליד בההוא מסאבו מההוא רוח, מסאב איהו ההוא ברא".

(והכל ברא דאדם).

הד"א מחק מילות אלו. ובקושטא מיסגרו והקטינו.

מתנב בדניאל.

כ"ה בכל הדפוסים, אך בזוהר שבאור"י 'כתנב'.

נ"ה ע"א

תרוייהו לא הוו בדיוקנא דלתתא.

כ"ה בכל הדפוסים, אך באור"י 'בדיוקניה'.

זה ספר תולדות אדם לדיוקני.

מילת 'לדיוקני' ליתא בדפו"ר, ובאמ"ד-רש"ב. נוספה בקושטא, וכ"ה באוה"ל בשם נ"א. וכן הוא באור"י (כרך ב' עמ' קל"ג) בזוהר ובפירושו.

דאתיליד ומית א"ל (ד"א ל"ג אמר וכו')
משנין דילי.

מקור הסוגריים מקושטא. והמשמעות שהד"א לא גורס מילת אמר וכו'. ונראה מיזה כאילו הדרך אמת לא גורס מילות אמר ליה וכו'. אמנם זה פשר דבר, בדפו"ר הגירסא: "דאתיליד ומית א"ל וכו' אמר משנין דילי". והד"א מחק מילות "וכו' אמר" (וגרס 'ומית א"ל משנין'). ונראה שנפלה כאן ט"ס רצ"ל: "ד"א ל"ג וכו' אמר". וכן הוא באמ"ד תע"ה שנדפס כך: "ומית א"ל [וכו' אמר] משנין דילי", וסומן עיגול על הסוגריים ונכתב עליהם בצד "ל"ג" כדרכם במחיקות הד"א.

[ועי' בזולצבאך עמודה קע"א שנדפס כך: "א"ל וכו' אמ' (ליה) משנין דילי". וכידוע סוגריים מרובעות מסמן אצלם מחיקה, ועגולות הוספה. ומיזה נראה כאילו הד"א מחק מילות "א"ל וכו'", והם הוסיפו (עפ"י הד"א או מקור אחר) מילת "ליה" אחרי 'אמר'. והדברים אינם מדוייקים כפי שהערנו לעיל על קושטא].

נ"ו ע"א

בסדר תשר"ק.

כ"ה גם בקושטא. והנה בדפו"ר ליתא לכל הקטע כאן, אלא נדפס לעיל בסוף נ"ה ע"ב עם שינויים [ובקרימונה עמודה קע"ח נדפס בצד שם בשם נ"א, בשינויים קלים ממנוטובה], ובדפוסינו מוסגר שם עפ"י הד"א שכתב שם שהוא טעות. והד"א גרס את הקטע הנ"ל כאן עם שינויים, ועל פיו נדפס אצלנו, אלא שגירסתו "בסוד" תשר"ק וכ"ה באמ"ד תע"ה למטה, ובזולצבאך עמודה קע"ב. ומקור גירסתנו מקושטא, ואכן כ"ה באוה"ל ובאור"י (שם עמ' קל"ו) [אך עם שינויים קלים בכל הקטע].

ר' אליעזר אומר.

כ"ה גם במנוטובה. אך בקרימונה "אמר".

נ"ו ע"ב

אבל תא חזי כך ארחוי דקב"ה וכו'.

כך היא הגירסא גם בדפו"ר ואור"י וכתם פז. וצריך להבין קשר הדברים לפסוק שפתח בו 'עד שהמלך במסבו' וכו'. והאור"י לא פירש בזה כלום, ועי' היטיב במש"כ בזה בכתם פז. ונראה לי לבאר קצת עפ"י דבריו שפירוש הפסוק עפ"י דברי רבי יוסי הוא כך, עד שהמלך במסיבו - כלומר עד שהקב"ה שוכן אצל האדם, כי הוא עשה עצמו כסא ומרכבה ומדור לשכינתו, וזהו לשון 'מסיבו'. נרדי נתן ריחו - כלומר הבושם שלו עזב את ריחו, כמו שפירשו המפרשים עפ"י הפשט,

וזה גם לשון הזהר כאן 'לקיט ריחיה טב מיניה'. והכוונה שהקב"ה לוקח את נשמתו שהיא המעלה ריח ניחוח לפניו ע"י מעשיה הטובים, עד שהמלך במסבו - בזמן שעדיין המלך במסבו, לפני שסירח ותסתלק ממנו השכינה. או שהכוונה עד שהמלך במסבו - מה שהמלך הקב"ה לקח את אותו אדם במסיבו - להסב עמו בג"ע קודם זמנו, זהו משום 'שנרדי עזב ריחו' - שגלוי לפניו שעתיד להסריח. ועדיין צ"ע.

והוא כדי שלא לגלות הקץ, כל שכן על דבר חמור הפוגם את הקדש". הרי שגורס "ואי" אסתלקת וכו'. וגירסא זו מאירה את כל לשון הזהר כאן.

כתיב (ס"א והא כתיב) הוד והדר לפניו.

כ"ה בקרימונה. אך במנט' ליתא לסוגריים. אך הד"א תיקן 'והא כתיב' (ללא סוגריים וס"א).

או בגין דיפוק.

כ"ה גם במנטובה. אך בקרימונה "דיפקון".

וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו. רבי יהודה פתח וכו'.

כ"ה גם במנטובה. ולכאורה חסר כאן וגו' או וכו'. ואמנם בקרימונה (דף מ"ז ע"א עמודה קפ"ב) הנוסח וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכו' רבי יהודה פתח.

נ"ז ע"ב

אוף הכא בכל זמנין דאיבוד רשיעיא איהו מעלמא.

כ"ה גם בדפו"ר. ובאור"י (שם עמ' ק"מ) ליתא למילת "איהו".

בשעתא דחב קמי קב"ה אדם ועבר.

כ"ה גם במנטובה. ובקרימונה (עמודה קפ"ג) 'בשעתא דחב אדם קמי קב"ה ועבר'. וכן הוא באור"י (שם) ובכתם פז.

נ"ז ע"א

ואסתלקא שכינתא מעלוי דיעקב.

בדפו"ר קושטא אמ"ד-רש"ב וליורנו (ב"ד): 'ואסתלקת שכינתא' [אך באור"י (שם עמ' קל"ט) 'ואסתלקא', אך יתכן שהוא טעות המדפיסים].

ותאב תיאובתיה לקבריה.

כ"ה גם בדפו"ר [בקרימונה: ותאב תיאובתא]. אך באור"י (שם): 'ותאיב ההוא אתרא לתיאובתא לקבריה'. ובאוה"ל תיקן: 'ותאיב ההוא אתר לתיאובתיה לקבריה'. ובזולצבאך (עמודה קע"ו) 'ותאב ההוא אתר) תיאובתא לקבריה' (וכבר כתבנו שסוגריים עגולות בזולצבאך, הוא סימן לתיקון והוספה ואכמ"ל).

ועי' בכתם פז שכתב 'ועל זה אמר: ואי אסתלקת מעלוי יעקב, כלומר על דבר קל

עד כדו יומא.

כ"ה גם בדפדפון. ובאור"י עד הדין יומא. ובאור"ל בשם נ"א עד "הדא". ובשם נ"א (נוספת) עד "ההוא". ובזולצבאך (שם): כדו 'נ"א הדין'.

אפשיטו חובין.

כ"ה גם בדפדפון. (באור"י ובאור"ל אפשיטו). בכת"י מינכן בווריה (עמ' 146-בסריקה) הגירסא: "אתפשוטו". ונראה שהוא מלשון אש מתפשטת. ופי' המתוך כאן אינו מובן, וחפשי בכל מפרשי הזהר ולא מצאתי כאן מי שפירש דברי הזהר. ואולי ביאור דברי הזהר הוא, שבאותו הדור התפשטו העוונות בעולם והתרבו, עד כדי כך שהיו נעשים בגלוי לעיני כולם, וצ"ע.

נ"ח ע"א

ממעשינו (ס"א) אמאי הכא לאמר נאמאי זה וכו' א"ת לאכללא שכינתא).

והנה הד"א מיסגר את כל הקטע (כתב עליו "מצויין"). בקושטא וליורנו ממוסגר ללא המילים ס"א, הם נוספו בוילנא. (בליורנו תרי"ח נשמטו הסוגריים הפותחות כאן, ובסוף הקטע אחרי מילת שכינתא יש סוגריים סוגרות).

[והמתוך כתב בספר דרך אמת מציין למחוק מכאן עד מילת שכינתא. וכבר הערנו כמה פעמים שטעה בזה המתוך במקומות רבים, וחשב שכאשר הד"א כותב

"מצויין" או ממסגר, כוונתו למחיקה, ולא היא. כמבואר בסוף ספר ד"א בכללי הציונים שלו, שמיסגור אינו מחיקה. וראיה ברורה לזה מכך שבהמשך הזהר כאן (בתוך הקטע הממוסגר) תיקן הד"א במקום 'רמז קב"ה קרא לנח' שבמנטובה, 'רמז דקב"ה קרא ליה נח'.

ויש להעיר שגם הכתם פז, וגם האור"י, וכן האור"ל גורסים כאן קטע זה.

והנה בדפדפון (ובד"א) קושטא וליורנו (ב"ד) הגי' הגירסא 'ממעשינו זה אמאי הכא לאמר' (באור"י כרך ב' עמ' קמ"ג כך: "ז"ה"). ובאמ"ד רש"ב נמחקה מילת 'זה'. וזה המקור לגירסת וילנא.

ובדפדפון וקושטא הגי' אמאי הכא לאמר אמאי זה. וכ"ה באור"י (שם). ומקור גירסתינו 'נאמאי' מאמ"ד רש"ב, וכ"ה בליורנו (ב"ד). ועי' לקמן בדף ס' ע"א שהגירסא גם בדפדפון "ויקרא שמו נח לאמר זה וגו' אמאי הכא לאמר נאמאי זה".

והנה נדפסה כאן הגהה בסוגריים בליורנו (ב"ד) בגוף הטקסט, ובוילנא בשוליים בזה הנוסח: "זה מקומו בדף ס' ובתו' [=ובתוספת] בהגהת האר"י". ומקורה מזהר אמ"ד רש"ב שם נדפסה בגוף הטקסט כבליורנו. והכוונה לאמר שהד"א שם בדף ס' ע"א תיקן כמה משפטים בזהר שם שמקורם מכאן, וכן הוסיף ותיקן בהם, עי' שם היטיב. (אלא שבד"א לא נזכר כאן שכל

הקטע כאן שייך לרף ס', וזה חידש הרש"ב כנראה עפ"י דברי הד"א כאן ושם).

אלא לאמר דא אתתא זה דא צדיק רמז.

מילות אלו ליתא בדפו"ר ובזולצבך (עמודה קע"ט) וקושטא, וכן אינם באור"י (שם). ולא הוסיפם הד"א. אלא הוא הוספת אמ"ד-רש"ב, ונראה שהוסיפם עפ"י הנדפס לקמן בדף ס' ע"א (וכ"ה גם בדפו"ר שם). בליוורנו דפו"ר מילות אלו בסוגריים ובשם נ"א (בליוורנו תרי"ח מהדורת צילום המצויה נראה שהמו"ל מחק את הסוגריים ואת הנ"א).

רמז דקב"ה קרא ליה לגת.

כ"ה גם בקושטא ובליוורנו (ב"ד). אך בדפו"ר "רמז קב"ה קרא לנח". והד"א תיקן "דקב"ה קרא ליה נח (ודלא כבדפו"ר לנח). וכך נדפס באמ"ד-רש"ב, בדיוק כפי שהוא בד"א. וכ"ה לקמן בדף ס' ע"א (-גם בדפו"ר).

לאכללא שכינתא) מנא הוה ידע.

עי' מש"כ לעיל בד"ה 'ממעשינו', על הסוגריים בכל קטע זה. והנה אם גורסים את כל הקטע המוסגר, לא מובן קישור והמשך המאמר, "לאכללא שכינתא מנא הוה ידע". אלא שיעויין באוה"ל שהוסיף כאן 'שכינתא ת"ח כתיב זה ינחמנו ממעשינו מנא הוה'.

נ"ח ע"ב

רבי יהודה פתח לכו חזו מפעלות אלהים וכו'.

כ"ה גם בדפו"ר ובאור"י (כרך ב' עמ' קמ"ג). ועי' בהגהה שעל גליון הזוהר להלן על המילים "דאילו הוו מפעלות". והנה חלקה הראשון של הגהה זו מקורה מספר 'אמרי בינה' (ונדפסה כבר ע"ג דפוס זולצבאך). חלקה השני "ועיין התירוץ במק"מ" נוסף באמ"ד-רש"ב. והחלק השלישי הם דברי החיד"א שנדפסו בליוורנו. ובוילנא כדרכן חילקו את ההגהה לשנים, את דברי האמרי בינה בהגהות דרך אמת אות ה', ואת הוספת הרש"ב והחיד"א בניצוצי אורות אות ב'. ועי' מש"כ ע"ז הרמ"ז, ומש"כ עליו במק"מ.

והנה עי' לקמן בדף ס' ע"א רבי אלעזר פתח וכו' מפעלות יי'. כ"ה בדפוסינו, ובמנטובה. והמנחת שי על תהלים פרק מ"ו פסוק ט' התקשה בסתירה הזאת בזוהר, ועיי"ש באורך מש"כ. אך בזהר שם בקרימונה, ובאור"י שם (כרך ד' עמ' ז'), ובאוה"ל שם, הגירסא מפעלות אלוקים. ועי' היטיב בכתם פז שמביא עוד כמה מקומות בזוהר שמוזכר מפעלות אלוקים, והאריך בזה לתמוה איך יתכן שהיה להם גירסא אחרת, ומצדד שאולי היה כתוב הוי"ה בניקוד אלוקים, ועיי"ש. וכן באור"י הנ"ל שם תמה על גירסת הזוהר מפעלות אלוקים (ומביא עוד כמה מקומות שהזוהר מביא פסוקים בגירסא שונה), ועי' שם מה שתירץ.

(מאי חזו וכו' דהא שמא גרים לכלא (והוא

לשון שממון).

הנה בדפו"ר כל קטע זה אינו ממוסגר. ומילות "והוא לשון שממון" נדפסו בגודל הרגיל. (בקרימונה הנוסח "והוא מלשון שממון"). והד"א מיסגר כל הקטע. והזכיר את המילים 'לשון שממון', ללא ציון מיוחד. והמקור להקטנה של מילים אלו הוא בקושטא תצ"ו, כנראה היה להם מקור שמוחק מילות אלו (אלא ששם ובליורנו לא נוסף להם סוגריים בפנ"ע, כפי שהוא בולנא). באמ"ד-רש"ב הושמטו לגמרי מילות אלו. (וכך עשה המתוק שמחק לגמרי מילות "והוא לשון שממון" אלו למעלה למטה בלי שום רמז וציון). ובאור"י ובאור"ל ליתא לכל הקטע (מ"מאי חזו" עד "לשון שממון"). באמ"ד-רש"ב, לפני הסוגריים 'מאי חזו' נדפס בסוגריים 'מקומו בדף ס'. וכ"ה בליורנו (ב"ד).

מפעלות יוד הא וכו'.

כ"ה גם במנטובה (ובאותיות גדולות). אך בקרימונה מפעלות 'הוי"ה', ובסוגריים ובשם ס"א (בגופן קטן) 'יוד הא' כאצלינו. ובאור"י (כרך ב' עמ' קמ"ג) 'מפעלות 'הוי"ה'.

ארחא מתקנא קמן.

במנטובה ארחא 'מתקנא' קמן. והד"א תיקן 'מתקנא' (ומה שמודפס בד"א 'תמן' במקום 'קמן' הוא כנראה ט"ס). ובקרימונה ובאור"י (כרך ב' עמ' קמ"ד) "מתקנא", וג"י זו נראית נכונה יותר.

נ"ט ע"א

ובגיני כך לבו חסר דלא אזיל בהדיה דמריה ולא אשתכח בארחה.

כ"ה גם בדפו"ר. ולפי"ז הפי' שהסכל אינו הולך ביחד עם הקב"ה. אך "ולא אשתכח בארחה" הולך על הקב"ה שהוא לא נמצא עמו בדרך שהוא הולך. וזה קשה קצת (וכן קצת קשה שהרי 'לבו חסר' פירש הזוהר לעיל שהכוונה שהקב"ה חסר ממנו ואינו נמצא עמו). ובאור"י (ח"ב עמ' קמ"ד) בזוהר הגי' כאצלינו, אך הרמ"ק בפירושו (שם) בתוך דבריו גורס "דלא אזיל בהדיה מאריה". ואולי לפי"ז הפירוש שהקב"ה לא הולך עמו, והולך הכל על הקב"ה. ולפי"ז הכל אתי שפיר בריווח.

ודוד היך תבע דא.

כ"ה גם במנטובה. אך בקרימונה ובאור"י (שם עמ' קמ"ה) 'היאך'.

וכי לא ידעין, אלא חייביא וכו' ולא בעאן לאסתכלא וכו'.

בכתם פז פירש שהקושיא 'וכי לא ידעין' - כלומר וכי יש מי שלא ירגיש בכשלונו שהוא נכשל. והתשובה של הזוה"ק 'אלא חייביא אזלי בעקימו דארחא וכו' למידן להו בההוא עלמא' - כי חוסר הידיעה היא במה שעתידיים ליענש בעוה"ב כי הוא הכישלון האמיתי, ואת פירושו הביא המתוק. אך עי' באור"י (שם עמ' קמ"ה) שכתב 'וכי לא ידעין' - שאם הכוונה שהם חוטאים שוגג

א"כ אינם רשעים'. והתירוץ ש'לא ידעו במה יכשלו לעתיד בדין גיהנם'.

(ולולי דבריהם היה נראה לפרש שהקושיא שהרי יודעים רשעים שדרכם למיתה ולגיהנום, כמבואר בגמ' שבת דף ל"א ע"ב 'דאמר רבה מאי דכתיב זה דרכם כסל למו יודעין רשעים שדרכם למיתה ויש להם חלב על כסלם', ולכן שואל מהו 'לא ידעו'. וע"ז

עונה הזהר שאכן יודעים אבל אינם רוצים להתבונן בזה, כמאמר חז"ל הנ"ל שחלב על כסלם, וכפירוש רש"י שם 'כלומר יודעין הם שזו דרכם, אבל כסל למו, כליותיהם מחופין בחלבם מהשיב כליותיהם מחשבת סופם'. וכן משמע מהמשך הזהר "ואינן צווחין ואמרינן ווי לן דלא ארכיננא אודנין ולא אציתנא בההוא עלמא", ודו"ק).